

Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Etik: Müslüman Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kuruluşları Üzerine Erdem Etiği Perspektifinden Bir Değerlendirme

Ethics in Spiritual Counseling and Guidance: An Evaluation of Muslim Spiritual Counseling and Guidance Organizations from the Perspective of Virtue Ethics

Ayře Burcu Gören

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beęeri Bilimler Fakültesi, Maneviyat Psikolojisi
Anabilim Dalı

Assoc. Prof., Necmettin Erbakan University, Faculty of Social Sciences and Humanities, Department
of Psychology of Spirituality

Konya / Türkiye

ayseburcu.goren@erbakan.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0002-2630-1683>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

DOI: 10.33420/marife.1770262

Cite as / Atıf: Gören, Ayře Burcu. "Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Etik: Müslüman Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kuruluşları Üzerine Erdem Etiği Perspektifinden Bir Değerlendirme". *Marife* 25/2 (2025) 357-393. <https://doi.org/10.33420/marife.1770262>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Atıfı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Etik: Müslüman Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kuruluşları Üzerine Erdem Etiği Perspektifinden Bir Değerlendirme

Özet

Manevi danışmanlık ve rehberlik, bireylerin ve ailelerin zorlu yaşam olaylarında manevi ve dini kaynaklarından yararlanarak çözüm aramalarına rehberlik eden profesyonel destek hizmetleridir. Tüm mesleklerde olduğu gibi, manevi danışmanlık ve rehberlikte de etik ilkeler; güvenilirlik, profesyonellik ve mesleki sorumluluk açısından büyük önem taşır. Bu alanın Türkiye’de giderek yaygınlaşması, mesleğin açık ve sağlam etik temellerle inşa edilmesini ve hizmet sınırlarının net şekilde belirlenmesini gerekli kılmaktadır.

Manevi danışmanlara rehberlik eden etik ilkeler, mesleki uygulamaların güvenilir, tutarlı ve danışanların haklarını koruyan bir çerçevede gerçekleşmesini sağlar. Etik ilkeler, danışmanların mesleklerini icra ederken danışanlarla, toplumla ve meslektaşlarıyla ilişkilerini nasıl kuracaklarını, mesleki sorumluluklarını nasıl yerine getireceklerini ve karşılaşabilecekleri ikilemlerde nasıl hareket edeceklerini belirler. Güven, manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinin temel taşıdır. Manevi danışmanlık ve rehberlik gibi insanın manevi ve duygusal dünyasına doğrudan temas eden bir meslek için etik kuralların varlığı, mesleğin profesyonelliği sağlamak ve danışanların danışmanlarına güven duymasını desteklemek açısından önemlidir. Türkiye’de yeni gelişmekte olan manevi danışmanlık ve rehberlik alanı, belirlenmiş mesleki etik ilkelere sahip değildir. Ancak bu alanın tarihsel olarak geliştiği Hristiyan dünyasında, etik ilkeler uzun yıllara dayanan araştırmalar, deneyimler ve istişareler sonucunda ayrıntılı biçimde şekillendirilmiştir. Bu etik ilkeler arasında Müslüman manevi danışmanlar için geliştirilen etik kodlar da yer almaktadır.

Bu çalışma, Amerika Birleşik Devletleri’nde faaliyet gösteren Müslüman manevi danışmanlık ve rehberlik kuruluşlarının etik kodlarını karşılaştırmalı olarak incelemeyi ve bu kodların erdem etiği anlayışıyla olan ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın veri kaynağını ABD’de faaliyet gösteren dört Müslüman manevi danışmanlık ve rehberlik kuruluşunun (The Muslim Endorsement Council (MEC); Islamic Society of North America (ISNA); The Association of Muslim Chaplains (AMC); The Muslim Women’s Organization (MWO)) etik kodları oluşturmuştur.

Araştırmanın ilk aşamasında, ABD’de mevcut ve köklü bir geçmişe sahip olan manevi danışmanlık ve rehberlik kuruluşlarının belirlediği etik kod metinleri içerik analizi ve tematik analiz teknikleriyle analiz edilmiştir. Etik kodlar tematik olarak sınıflandırılmış ve her tema altında alt kategoriler belirlenmiştir. Danışmanların kişisel ve mesleki sorumlulukları, danışanlarla ilişkiler, meslektaşlarla ilişkiler, öğrencilerle ilişkiler, toplumla etkileşimler, araştırma etiği bağlamında 9 ayrı tema elde edilmiştir.

İkinci aşama analizde ise, etik kod metinleri İslam erdem etiği çerçevesinde ele alınmış; adalet/doğruluk, bilgelik/hikmet, ölçülülük/iffet ve cesaret/şecaat gibi temel erdemlerin yanı sıra; samimiyet, sevgi, saygı, güven gibi süreç erdemleri ile merhamet ve cömertlik/yardımsızlık gibi sonuç erdemlerinin metinlere nasıl yansıtıldığı incelenmiştir.

Bu dört farklı Müslüman danışmanlık ve rehberlik kuruluşunun etik kodları üzerine yapılan analiz, etik kodların İslam’ın klasik erdem öğretisiyle önemli ölçüde örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularına göre, temel erdemlerin, süreç erdemlerinin ve sonuç erdemlerinin her birinin etik ilkeleri şekillendiren temeller olduğu, bilhassa adalet, hikmet, ölçülülük ve merhamet gibi erdemlerin soyut idealler olarak kalmadığı, danışmanlık sürecini şekillendiren işlevsel ilkelere dönüştüğü görülmüştür. Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin etik temelleri ile erdem etiği arasındaki bu güçlü ilişki, mesleğin temelde ahlaki bir duyarlılıkla yürütülmesi gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, Meslek Etiği, Erdem Etiği, İçerik Analizi, Etik Kod

Ethics in Spiritual Counseling and Guidance: An Evaluation of Muslim Spiritual Counseling and Guidance Organizations from the Perspective of Virtue Ethics

Abstract

Spiritual Counseling and Guidance is a professional support service that helps individuals and families seek solutions to life challenges by drawing upon their spiritual and religious resources. As in all professions, ethical principles in spiritual counseling and guidance are of great importance in terms of reliability, professionalism, and professional responsibility. The growing prevalence of this field in Türkiye necessitates grounding the profession in clear and solid ethical foundations and defining the boundaries of professional service explicitly.

The ethical principles guiding spiritual counselors ensure that professional practices are carried out within a reliable, consistent framework that protects clients' rights. These principles determine how counselors should establish relationships with clients, society, and colleagues, how they should fulfill their professional responsibilities, and how they should act when facing ethical dilemmas. Trust is the cornerstone of the spiritual counseling and guidance process. For a profession that directly engages with the spiritual and emotional world of human beings, the presence of ethical standards is crucial to ensuring professionalism and fostering clients' trust in their counselors. In Türkiye, the field of spiritual counseling and guidance is still emerging and does not yet have established professional ethical principles. However, in the Christian context, where this field has historically developed, ethical principles have been elaborated in detail through years of research, experience, and consultation. Among these are ethical codes specifically developed for Muslim spiritual counselors.

This study aims to comparatively examine the ethical codes of Muslim spiritual counseling and guidance organizations operating in the United States and to explore their relationship with the virtue ethics framework. For this purpose, the document analysis method, one of the qualitative research methods, was employed. The data source consisted of the ethical codes of four Muslim spiritual counseling and guidance organizations in the U.S.: The Muslim Endorsement Council (MEC), Islamic Society of North America (ISNA), The Association of Muslim Chaplains (AMC), and The Muslim Women's Organization (MWO).

In the first phase of the research, the ethical code documents established by long-standing spiritual counseling and guidance organizations in the U.S. were analyzed using content and thematic analysis techniques. The ethical codes were thematically classified, and subcategories were identified under each theme. Nine overarching themes emerged, encompassing counselors' personal and professional responsibilities, relationships with clients, colleagues, and students, community interactions, and research ethics.

In the second phase, the ethical code texts were examined within the framework of Islamic virtue ethics, focusing on how fundamental virtues such as justice/truthfulness ('adl/şidq*), wisdom (*hikmah*), temperance/chastity (*'iffah*), and courage (*shajā'ah*)—as well as process virtues such as sincerity, love, respect, and trust, and outcome virtues such as compassion (*rahmah*) and generosity/benevolence (*karam/ihsān*)—were reflected in the texts.*

The analysis of the ethical codes of these four Muslim counseling and guidance organizations demonstrates a significant alignment between the ethical codes and the classical Islamic teachings on virtue ethics. According to the findings, fundamental, process, and outcome virtues each serve as key foundations shaping the ethical principles; notably, virtues such as justice, wisdom, temperance, and compassion are not treated as abstract ideals but are transformed into functional principles that guide the counseling process.

The strong relationship identified between the ethical foundations of spiritual counseling and guidance and virtue ethics indicates that the profession must essentially be conducted with moral sensitivity at its core.

Keywords: *Psychology of Religion, Spiritual Counseling and Guidance, Professional Ethics, Virtue Ethics, Content Analysis, Code of Ethics.*

Giriş

Manevi danışmanlık ve rehberlik, bireylerin ve ailelerin zorlu yaşam olaylarında manevi ve dini kaynaklarından yararlanarak çözüm aramalarına rehberlik eden profesyonel destek hizmetlerine verilen isimdir.¹ İnsanlar yaşamlarının çeşitli aşamalarında manevi krizler, ahlaki ikilemler, inanç sistemleriyle uyumsuzluklar ya da beklenmedik zorlu yaşam olaylarından kaynaklı güçlükler yaşayabilir. Bu noktada manevi danışman, bireylerin manevi yolculuklarına rehberlik ederek yardımcı olur.² Manevi danışmanlık ve rehberlik, bireyin inançları, değerleri, yaşam felsefesi ve içsel dünyasıyla yakından ilgilidir. İnsan yaşamına doğrudan temas eden bir hizmet olan manevi danışmanlık ve rehberliğin mesleki sınırlarının net bir şekilde belirlenmesi ve bu sınırların etik ilkelerle korunması büyük bir önem taşımaktadır.³

Manevi danışmanlara rehberlik eden etik ilkeler, mesleki uygulamaların güvenilir, tutarlı ve danışanların haklarını koruyan bir çerçevede gerçekleşmesini sağlar. Etik ilkeler, danışmanların mesleklerini icra ederken danışanlarla ilişkilerini nasıl kuracaklarını, mesleki sorumluluklarını nasıl yerine getireceklerini ve karşılaşabilecekleri ikilemlerde nasıl hareket edeceklerini belirler. Güven, manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinin temel taşıdır. Manevi danışmanlık ve rehberlik gibi insanın manevi ve duygusal dünyasına doğrudan temas eden bir meslek için etik kuralların varlığı, mesleğin profesyonelliği sağlamak ve danışanların danışmanlarına güven duymasını desteklemek açısından önemlidir.⁴

Manevi danışmanlık ve rehberliğin giderek yaygınlaşması ve bu hizmete ilginin artması, etik ilkelerin daha da önem kazanmasına neden olmuştur. Manevi danışmanların karşılaştığı sorunlar, kişisel, toplumsal ve kültürel faktörlerle şekillenmektedir. Danışanların farklı kültürel ve dini arka planlara sahip olabileceği göz önüne alındığında, etik kuralların manevi danışmanlık ve rehberlik mesleğinde bir rehber niteliğinde olması, danışanlarla olan ilişkilerin profesyonel bir zeminde yürütülmesine imkan sağlar. Konunun önemine rağmen Türkiye’de araştırmalar henüz sınırlıdır. Bir yüksek lisans tezinde ana konu olarak çalışılmış⁵, bir doktora

¹ Mustafa Koç, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (2003-2024): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi”, *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* 9 (2024), 165-262.; Mevrure Doğan, “Hastane Örneği Üzerinden Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel bir Bakış”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/2 (2017), 1267-1304.

² Zeynep Karlık - Naci Kula, “Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Krize Müdahale Yaklaşımları”, *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* 5 (2022), 99-128.; Halil Ekşi - Çınar Kaya, *Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2016), 83.; Mustafa Koç, *Manevi- (Psikolojik) Danışmanlık Müslüman- Türk Diasporası Örneği* (Bursa: Emin Yayınları, 2016), 30.

³ Orhan Gürsu, *Manevi Danışmanlar için Kılavuz Danışma İlke Beceri ve Teknikleri* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2022), 52-53.

⁴ Selda Karaaslan, “Manevi Bakım Hizmetlerinde Etik Kurallar ve Profesyonel Standartlar (ABD, Kanada ve İngiltere Örnekleri)”, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, Ed. Ali Ayten vd. (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2018), 281-302.; Sally I. Maximo, “A Scoping Review of Ethical Considerations in Spiritual/Religious Counseling and Psychotherapy”, *Journal of Pastoral Care & Counseling* 73/2 (2019), 124-133.

⁵ Rabiye Arslan, *Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Uzmanlarının Meslek Etiği* (Ankara: Ankara Üniversitesi,

tezinde ise AAPC (American Association of Pastoral Counselor)'nin belirlediği manevi danışmanlık ve rehberlik etik ilkelerine yer verilmiştir.⁶ Bu çalışmada ise, farklı Müslüman manevi danışmanlık ve rehberlik kuruluşlarının benimsediği etik kodlar incelenmekte ve bu kodların İslam erdem etiği ile olan ilişkisi ele alınmaktadır.

1. Etik ve Erdem Etiği

Lügatçe-i Felsefe'ye göre "ilm-i ahlak" yani "ahlak ilmi" olarak tanımlanan etik⁷, antik Yunan filozoflarından bu yana çokça tartışılmış bir kavramdır. Etimolojik kökeni olan Yunanca "ethos" sözcüğü, alışkanlık, gelenek anlamlarına gelir.⁸ Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre etik, "ahlak bilimi" olarak tanımlanırken⁹ Cambridge Felsefe Sözlüğünde "ahlâkın felsefi incelemesi" olarak geçer.¹⁰ Feldman'ın¹¹ ahlak kavramının filozoflarca felsefi bağlamda tartışılması olarak tanımladığı etik, felsefenin insanın ahlaki değerlerine eğilen bir alt dalı olarak¹², insanın eylemlerinin ahlaki açıdan iyi ya da kötü olarak değerlendirilmesine değil, insanın ahlaki eylemleri arasında bir eylemin iyi ya da kötü olarak hükmedilmesinde kriterlerin neler olduğuna yoğunlaşan¹³, "...değeri konu alan, kapsamında insanın değer biçici deneyimi, kısacası hayata anlam katan her şey bulunan düşünüş tarzı, ahlâkî ilkeler teorisi"dir.¹⁴

İnsan eylemleri ve onların ürünleriyle ilgilenen pratik felsefenin bir disiplini olan etik, ilk olarak Aristoteles tarafından bağımsız bir felsefe dalı olarak ele alınmıştır. Etik, üç ayrı araştırma düzeyinde incelenebilir. Tarihsel sıralanışına göre, olguyu bilimsel yaklaşımla ele alıp olması gerekenle değil olguya ilgilenen etik yaklaşımına "betimsel ya da uygulamalı etik", ahlaki erdemler, temel değerler, neyin iyi ve neyin kötü olduğu gibi konularla ilgilenen etik yaklaşımına "normatif etik" adı verilirken, üçüncü tür ve çağdaş yaklaşımın ürünü olan metaetik, analitik ve eleştirel yaklaşımıyla öne çıkan, ahlaki yargıları analitik yaklaşımla değerlendiren etik türüdür.¹⁵ Bu üç yaklaşımdan betimsel etik, pratiğe en dönük olanı iken, metaetik en teorik yaklaşım tarzıdır. Normatif etik ise, metaetik kadar teorik ol-

→

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

⁶ Havva Sinem Uğurlu, *Dini Danışmanlık Eğitimi: Amerika Örneği ve Türkiye Gereksinim Çözümlemesi Üzerine Nitel bir Araştırma* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017).

⁷ Ahmet Kesgin, "Etik Üstüne", *Dini Araştırmalar* 12/35 (2009), 143-160.

⁸ Gordon Shea, *Practical Ethics* (American Management Association, 1988),

⁹ *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, "Etik" (Erişim 12 Temmuz 2025).

¹⁰ Robert Audi, *The Cambridge Dictionary of Philosophy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), "ethics", 284.

¹¹ Fred Feldman, *Etik Nedir?*, çev. Ferit Burak Aydar (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012), 11-12.

¹² Ahmet Cevizci, *Etik/Ahlak Felsefesi* (İstanbul: Say Yayınları, 2. Basım, 2015), 11.

¹³ Kesgin, "Etik Üstüne", 143-160.; Recai Kılavuz, *Kamu Yönetiminde Etik ve bir Sorun Alanı Olarak Yozlaşma* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2003), 33-34.

¹⁴ Ahmet Cevizci, *Etiğe Giriş* (Paradigma Yay., 2002), 1.

¹⁵ Cevizci, *Etiğe Giriş*, 6-9.

mamakla birlikte betimsel etiğe göre daha teorik kalmaktadır.¹⁶

1.1. Normatif Etik

Normatif etik; “Bir eylem ne zaman doğrudur/yanlıştır?, Bir eylemi yapmak/yapmamak gerektiğine nasıl karar verebiliriz?, Ahlaksal olarak bir eylemin doğruluğu/yanlılığı nedir?, (Ahlaksal olarak) ne yapmalıyız?”¹⁷ gibi soruların yanıtları üzerinde çalışır. Normatif etik; teleolojik etik, deontolojik etik ve erdem etiği olmak üzere üçe ayrılır. Teleolojik etik ve deontolojik etik, bir eylemin ahlaki açıdan değerini belirlemede birbirine zıt iki yaklaşım benimser. Teleolojik etiğe göre eylemi ahlaki açıdan değerlendirirken eylemin sonucuna, yani ortaya çıkan sonuca bakılır. Bu yaklaşıma göre eylemin sonucu, eylemin ahlaki değerini belirler. Deontolojik etikte ise, bu yaklaşımın tam tersine, eylemin ahlaki değerini belirleyen eylemin kendisidir. Eylemin doğruluğu, ahlaki bir ödevin kurallarına göre yapılmış olup olmamasına bağlıdır. Eylemin sonuçlarından bağımsız olarak eylemi ahlaki bir eylem yapan şey, sorumlu bir varlık olan insanın gerçekleştirmesi gereken “ödev”lerini kurallara uygun biçimde gerçekleştirmiş olmasıdır. Bu iki etik yaklaşımından biri eylemin gerçekleştirilmesinde kurallara uygunluğuna, diğeri de sonuçlarına göre eylemi ahlaki açıdan doğru ya da yanlış olarak değerlendirirken, üçüncü yaklaşım olan erdem etiği, eyleme değil, eyleyene odaklanır.¹⁸

1.2. Erdem Etiği

Erdem etiği, normatif etiğin çatısı altında bir etik yaklaşımıdır. Diğer normatif etik türleri olan teleolojik ve deontolojik etikten farklı olarak, eyleme değil, failin karakter yapısı ve erdemlerine odaklanmıştır. Kökleri Aristoteles’e dayanan erdem etiği, insanların erdemlerini, erdemli davranışlarını ve rasyonel kapasitelerini geliştirerek iyi bir hayata ulaşabileceklerini öneren bir yaklaşım sergiler.¹⁹

Aristoteles, ahlaki eylemin, eylemi gerçekleştiren insanın karakter ve erdemleriyle olan ilişkisine dikkat çeker. Erdem etiğinin hedefi, insanı iyi bir yaşama ulaştıran erdemlerin belirlenmesi ve insanın bu erdemlere ulaşmasını sistematize etmektir. Kişinin iyi bir hayata ve mutluluğa ulaşmak için hangi erdemlere sahip olması gerektiğini tartışan erdem etiği, Aristoteles’in görüşlerinde sistematik bir biçimde işlenir. Aristoteles’e göre insan akıl sahibi bir varlık olarak yaşam amacı “en yüksek iyiye” yani mutluluğa ulaşmaktır ve mutluluğa ulaşmak, erdemli insan olmakla mümkündür.²⁰ Aristoteles’in “eudemonia” olarak adlandırdığı bu kavram her ne kadar farklı dillere ve Türkçe’ye “mutluluk” olarak çevrilse de, bu mutluluk günlük ve dışsal hazlar anlamına gelmez ve Aristoteles tarafından “ruhun erdeme

¹⁶ Fatma Yüce, “Din-Ahlâk İlişkisi Bakımından İslâm Erdem Etiği Tasnif Denemesi”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 55 (2021), 251-275.

¹⁷ Berfin Kart, “Erdem Etiği Normatif midir?”, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2006), 101-108.

¹⁸ Hilal Canfer – Zeki Özcan, “Nikomakhos’a Etik Bağlamında Aristoteles’in Erdem Etiği”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/1 (2020), 277-296.

¹⁹ Rosalind Hursthouse, “Normative Virtue Ethics”, *How Should One Live? Essays on the Virtues*, Ed. Roger Crisp (Oxford University Press, 2003), 19-36.

²⁰ Melike Molacı, “Aristoteles’ in etik görüşü”, *Medeniyet ve Toplum Dergisi* 2/1 (2018), 37-57.

uygun etkinliği” olarak açıklanmaktadır²¹ ve bu haliyle onu “yerinde davranma ve rahatça yaşayıp gitme nosyonunu içeren”²² bir “iyi olma”²³ olarak, devamında haz- zın da ikincil bir ürün olarak geleceği bir durum olarak anlamak daha uygundur. Erdemi, “bir varlığın işlevini en iyi şekilde yerine getirmesi” olarak tanımlayan Aristoteles, işlevsel bir erdem etiği yaklaşımıyla, ahlaki erdemlerin insanın aşırı duygularını dengeleme ve toplumsal ilişkilerini düzenleme fonksiyonu üzerinde durur. Bu fonksiyonu yerine getirebilmesi için ahlaki erdemlerin insanda “orta ol- ma” yani duygu, düşünce ve eylemlerinde ifrat ve tefritte değil, dengede olmasının altını çizer.²⁴ Benzer biçimde Farabi de ahlaki erdemleri nefsin iki aşırı uç arasında dengede gerçekleştirdiği fiiller olarak tanımlar.²⁵

Erdem, Sokrates’ten bu yana felsefe alanında tartışılan bir konudur. Sokra- tes’e göre erdem bilgidir ve “hiç kimse bilerek ve isteyerek kötülük yapmaz, kötü- lük bilgisizlikten kaynaklanır”.²⁶ Onun diyaloglarını kaleme alan Platon ise, erdemi, öz olarak tekte birleşen bilgelik, yiğitlik, ölçülülük ve adalet erdemleri olarak dört parçada ele almıştır.²⁷ Aristoteles’e göre ise, erdemler düşünce erdemleri ve ahlaki erdemler (karakter erdemleri) olmak üzere ikiye ayrılır. Düşünce erdemleri bilgi, eğitim ve tecrübe ile elde edilirken, karakter erdemleri, alışkanlıkla kazanılmakta- dır. Bu yönüyle karakter erdemleri, insanda bulunan yetenek ve eğilimlerin tekrar- la ve alışkanlıkla karakter halini almasıyla ortaya çıkar.²⁸ Karakter erdemleri, Aris- toteles’e göre insanın “orta olma” yı başarması ve iyi insan olmasını sağlayan er- demlerdir.²⁹ Aristoteles’e göre karakter erdemleri şöyledir:

“...yiğitlik, ölçülülük, cömertlik, büyük şeyler için cömertlik olarak ihtişam, yüce gönüllülük, isimsiz daha küçük onurla ilgili bir özellik, sakinlik, samimiyet, sakacılık, dostluk, (utanma değil) utanmayı bilme, kıskançlık ve hasedin ortası ola- rak infial ve adalet...”³⁰

1.3. İslam Erdem Etiği

Erdem etiği, İslam dünyasından Kindi, Farabi, İbni Miskeveyh gibi filozofla- rın ilgi duyduğu ve üzerinde çalıştığı bir konu olmuştur. İbni Miskeveyh, erdemi dört ana başlıkta değerlendirmiş, bunlara cömertliği de ekleme konusunu tartış-

²¹ Aristoteles. *Nikomakhos’a Etik*, çev. Saffet Babür (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2007), 1098a17.

²² Alasdair MacIntyre, *Etik’in Kısa Tarihi*, çev. Hakkı Hünler - Solmaz Zeylüt Hünler (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2001) 69.

²³ David Ross, *Aristoteles*, çev. Ahmet Arslan vd. (İstanbul: Kalcı Yayıncılık, 2002) 223.

²⁴ Canfer-Özcan, “Nikomakhos’a Etik Bağlamında Aristoteles’in Erdem Etiği”, 277-296.

²⁵ Ramazan Turan, “İbn Miskeveyh’de Erdem Kavramı Ve Temel Erdemler”, *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2015), 7-35.

²⁶ Uğur Köksal Odabaş, “Eudaimonia’nın Sokratik Görünümü: Erdem Bilgidir ve Hiç Kimse Bilerek Kötülük Yapmaz”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23/1 (2019), 93-102.

²⁷ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2, Sofistlerden Platon’a* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), 98.

²⁸ Enver Uysal, “Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsanî Erdemler- İslâmî Erdemler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2003), 51-69.

²⁹ Hülya Umut Tok, *Aristoteles ve Thomas Aquinas’ta Erdemler* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006) 16.

³⁰ Fatma Yüce, “Din-Ahlâk İlişkisi Bakımından İslâm Erdem Etiği Tasnif Denemesi”, 251-275.

miş, bu ana erdemlerin ifrat ve tefrit durumlarına açıklık getirmiş ve her bir ana erdemini tali erdemlerini açıklamıştır. İbni Miskeveyh'e göre dört ana erdem hikmet, cesaret, iffet ve adalettir. Hikmet erdeminin tali erdemleri; zekâ, hatırlama, akletme, çabuk anlama, zihin açıklığı, zihnin güçlü olması ve kolay öğrenme olarak sıralanmıştır. Cesaret erdeminin alt erdemleri, nefsi yüceltme, gözüpeklik, yüce gönüllülük, sebat, sabır, yumuşaklık, sükûnet, yüreklilik, sıkıntıya tahammül etmek olarak sıralanır. İffet erdeminin tali erdemleri ise, sabır, cömertlik, hürriyet, kanaatkarlık, yumuşak huy, düzene koyma, iyi hal, barıştan yana olma, vakar ve veradır. İffet erdeminin alt erdemlerinden biri olarak belirtilen cömertlik, İbni Miskeveyh'in sisteminde altı alt erdemi olan ayrı bir başlıkta ele alınmıştır. Bunlar, kerem, isar, neyl, muvasat, semahat, müsamahadır. Son olarak adalet ana erdemi, İbni Miskeveyh'in sisteminde diğer erdemler üzerinde dengeleyici güce sahiptir. İnsan nefsinin akıl, gazap ve şehvet olarak üç ayrı gücü olduğu ayrımından yola çıkarak, adalet erdeminin tüm bu güçlerin dengeli kullanımına hizmet ettiğini, adalet erdemi ile dengelenen bu güçlerin insanı ifrat ve tefritten uzak, itidale ulaştırdığını belirtir. Adalet erdeminin tali erdemleri; dostluk (sadâkat), ülfet, sıla-ı rahim, ödüllendirmek, iyi muamele, bir işi tam olarak yerine getirmek, sevgi, dindarlık, kin gütmemek, kötülüğe iyilikle karşılık vermek, lutufkar olmak, bütün durumlarda kişilik sahibi olmak, düşmanlıkları terk etmek, doğru ve hoş görülme kimselerden söz nakletmemek, doğru sözlerin kaynağını araştırmak, küçük dahi olsa insan için yararlı olmayan sözleri terk etmek, bayağı insanların sözleri karşısında aciz kalmamak, kazanç için kötü yollara başvurmamak ve açgözlülük etmemek, Allah'a yönelmek ve ona verdiği söze bağlı kalmak, Allah'a isim ve sıfatlarıyla doğrudan yemin etmemek, kişinin eşine ve ailesine iyi davranması, maddi şeylere tutkusu olmamak, Tanrı korkusu olmak üzere 24 tanedir.³¹

Uysal³², İslam felsefesi'nin İbni Miskeveyh örneğinde görüldüğü gibi sıraladığı, İslami erdemler olarak adlandırılan erdemlerin, insani erdemlerle birbirini destekler nitelikte ve uyumlu olduğuna dikkat çeker. Yüce³³ ise gerek dini ahlak, gerek tasavvufi ahlak, gerekse felsefi ahlak kapsamında olsun, İslam felsefe tarihinde ortaya koyulan erdem listelerinin akılda kalıcı ve pratik olmadığı düşüncesinden hareketle, İslam erdem etiğini yeniden yapılandırmanın mümkün olduğunu ifade eder ve alternatif bir sınıflama modeli ortaya koyar.

Bu modelde, İslam filozofları tarafından kabul gören dört ana erdem yer almakta, ancak bu erdemlerin kişinin kendisiyle ilgili olduğu vurgulanarak, ben ve öteki arasındaki ilişkileri şekillendiren erdemlere de yer verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Buna göre, doğruluk/adalet, bilgelik/hikmet, ölçülülük/iffet ve cesaret/şecaat erdemleri temel erdemler olarak "ben" ile ilgili kabul edilmiş ve bunlara "başlangıç erdemleri" adı verilmiştir. Temel erdemler "ben" in gelişimini, ve "ben" in

³¹ Turan, "İbn Miskeveyh'de Erdem Kavramı Ve Temel Erdemler", 7-35.

³² Uysal, "Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsanî Erdemler-İslâmî Erdemler", 51-69.

³³ Yüce, "Din-Ahlâk İlişkisi Bakımından İslâm Erdem Etiği Tasnifi Denemesi", 251-275.

yararının ötekilere zarar vermeden sağlanmasını hedefler.

Bu temel erdemleri takiben, “ben ile ben” ve “ben ile öteki” ilişkisini ortaya koyan “orta erdemler”, samimiyet, sevgi, saygı ve güven olarak sıralanmıştır. Orta erdemlerin özellikleri, duygu motivasyonlu olmaları, ilişki ve karşılıklı alışveriş içermeleri ve kişinin kendine yönelik de (öz-sevgi, öz-saygı, özgüven gibi) olabilmeleridir. Adalet, temel erdemlerin baş erdemi olduğu gibi, samimiyet de süreç erdemlerinin baş erdemi olarak kişilerarası ve kişinin kendisiyle ilişkilerde işleyen sevgi/öz-sevgi, saygı/öz-saygı, güven/öz-güven gibi diğer erdemlerin başıdır. Nihayetinde samimiyetin olmadığı bir ilişkide sevgi de, saygı da, güven de şüpheye girer.

Süreç erdemlerini takiben, üst erdemler olarak adlandırılan sonuç erdemleri ise, duyarlılık ve cömertlik olarak belirlenmiştir. Ahlakın en üst seviyesi olarak görülen bu erdemlerde, “öteki”nin korunması ve yararının, “ben”in zarar görmesine imkân tanımadan gerçekleştirilmesi hedeflenir. Kısaca toparlamak gerekirse, Yüce’nin erdem tasnifinde, doğruluk/adalet, bilgelik/hikmet, ölçülülük/iffet ve cesaret/şecaat başlangıç ve temel erdemler olarak yer alırken, samimiyet, sevgi, saygı ve güven süreç erdemleri ve orta erdemler olarak yer alır. Erdemlerin en üstünde ise, sonuç erdemleri olarak duyarlılık/merhamet ve cömertlik/yardımsızlık bulunmaktadır.

Tablo 1. Yüce’nin İslam Erdem Etiği Tasnifi

Erdem	Temel Erdemler (Başlangıç Erdemleri)	Orta Erdemler (Süreç Erdemleri)	Üst Erdemler (Sonuç Erdemleri)
Nitelik	“ben”in gelişimini, “ben”in yararının ötekilere zarar vermeden sağlanmasını hedefler.	“ben ile ben” ve “ben ile öteki” ilişkisi. Duygu motivasyonlu, ilişki ve karşılıklı alışveriş içerir.	“öteki”nin korunması ve yararının, “ben”in zarar görmesine imkân tanımadan gerçekleştirilmesini hedefler.
İçerik	doğruluk/adalet bilgelik/Hikmet ölçülülük/iffet cesaret/şecaat	samimiyet sevgi saygı güven	duyarlılık/merhamet cömertlik/yardımsızlık

Not. Tablo orijinal kaynaktan yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.4. Manevi danışmanlık ve Rehberlik ve Erdem Etiği

Danışmanlıkta erdem etiğinin benimsenmesini öneren Stewart-Sicking³⁴, MacIntyre’in modern etik yaklaşımlara yönelttiği “köksüzlük” eleştirilerini hatırlatarak, psikolojik danışmanlığın nihai amacının bireylerin daha iyi bir yaşam sürmelerine yardımcı olmak olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, bu amaç, ancak antik

³⁴ Joseph Stewart-Sicking, “Virtues, Values, And the Good Life: Alasdair Macintyre's Virtue Ethics and its Implications for Counseling”, *Counseling and Values* 52/2 (2008), 156-171.

etik yaklaşımlarla bağ kurularak ve bireylerin kendilerini erdemler yoluyla geliştirme potansiyeline odaklanarak mümkün olabilir. İnsanların, kendilerini daha iyi bir yaşama ulaştıracak erdemlerin farkında olması ve bu doğrultuda gelişme çabası içinde bulunması, yaşamlarına anlam katmakta ve danışmanlığın hedefini problem çözmenin ötesinde, bütüncül bir iyileşmeye yönlendirmektedir.

Bu bağlamda Stewart-Sicking, Hristiyan ve Musevi geleneklerinde yer alan erken dönem manevi bakım uygulamalarının da erdem etiğiyle örtüştüğünü ve danışmanlığın sorun çözmenin ötesinde, iyi olanı geliştirmeye odaklanan bir yapıya sahip olduğunu belirtir. Pozitif psikoloji ile erdem etiği arasındaki ortak noktalara dikkat çekerek, danışmanlıkta erdem temelli bir yaklaşımın uygulanabilirliğine işaret eder. Ancak MacIntyre'ın bu yaklaşımının modern danışmanlık çevrelerinde hâlâ geniş kabul görmediğini de vurgular.

Stewart-Sicking'e göre psikolojik danışmanlık ile manevi danışmanlık arasında dinleme, patolojiyi belirleme ve iyileştirici ilişki kurma gibi ortak yönler bulunsa da, psikolojik danışmanlık daha çok sorun çözmeye, manevi danışmanlık ise bireyin manevi gelişimine odaklanmaktadır. Her ne kadar modern danışmanlık problem çözmeyi merkeze alsın da, özünde kişilerin erdem inşa etmelerine ve iyi bir yaşam sürmelerine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu noktada modern danışmanlık etiği "değer tarafsızlığını" savunurken, MacIntyre'ın erdem etiği bakış açısına göre, danışmanlık değer açısından nötr değildir. Çünkü "danışanın iyi yaşamı" ancak onun kültürel bağlamı, gelenekleri ve içselleştirdiği erdemler dikkate alındığında gerçek bir anlam kazanır.³⁵

Bu çerçevede Stewart-Sicking, erdem etiğinin danışmanlığın etik temeli olabileceğini ve danışmanlığın esasen değer-nötr olmadığını ileri sürmektedir. Bu makalenin ilerleyen bölümlerinde, MacIntyre'ın savunduğu gibi, manevi danışmanlığın etik çerçevesinin erdem etiğiyle ne ölçüde örtüştüğünü dört Müslüman manevi danışmanlık kuruluşunun yemin metinleri üzerinden inceleyeceğiz.

Manevi danışmanlığın tanımlarına bu perspektiften bakıldığında ise, "Manevi danışmanlık, iyileşme ve gelişmeyi gerçekleştirmek amacıyla manevi kaynakları ve psikolojik anlamayı kullanan bir danışma faaliyetidir"³⁶ ve "Danışanların inanç dünyalarının hayatlarına etkilerini bilmelerine yardımcı olma sürecini; danışanların din veya maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkmalarında bütüncül bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dinî ve manevi yöntemleri birlikte kullanarak; problemi konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak amacıyla yapılan danışmanlık hizmetidir"³⁷ gibi, pozitif değerler odaklı yaklaşımlar olduğu görülür. Manevi danışmanlığın amacı, danışanın sabır, şükür, cesaret, adalet, hikmet ve benzeri erdemlerini güçlendirerek olumsuz yaşam olaylarına karşı olumlu başa çıkma yöntemleri sunmak, yaşamın anlamı ve amacı ile ilgili so-

³⁵ Stewart-Sicking, "Virtues, Values, And the Good Life: Alasdair MacIntyre's Virtue Ethics and its Implications for Counseling", 156-171.

³⁶ Muhammed Kızılgeçit, *Din psikolojisinin 300'ü* (Ankara: Otto Yayınları, 2020), 294.

³⁷ Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK), Resmi Gazete 30929, (25.10.2019), Tebliğ No. 2019/18. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191025M1-2.htm>

ricularına yardımcı olarak rasyonel kapasitelerini geliştirme ve gerçekleştirmelerini desteklemek, inançla ilgili soru ve sorunlarının çözümünde destek sağlamaktır. Uygulamalı manevi danışmanlık araştırmaları, manevi danışmanlık müdahalelerinde sabır, şükür, sevgi, affedicilik, kendini bilme, kendini kabul, umut, anlam, hoşgörü, merhamet, denge, azim gibi erdemlere sıklıkla yer verildiğini göstermektedir. Bu yönüyle manevi danışmanlık erdem etiği felsefesiyle örtüşen özelliklere sahiptir. Ve yine bu yönüyle, modern danışmanlığın etik yaklaşımından farklılaştığı söylenebilir.³⁸

2. Meslek Etiği ve Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Etik İlkelerin Fonksiyonu

Meslek etiği, bir meslek dalının kendine özgü gerekleri ve şartları içerisinde, özellikle insana hizmet veren mesleklerde, meslek üyeleri için uyulması gereken kuralların, yapılması ve yapılmaması gerekenlerin etik sınırlarının çizildiği bir çerçevedir.³⁹ Mesleki etik ilkeler, etik dışı bir uygulama söz konusu olduğunda resmi uygulama ve yasaların detaylandırmadığı durumlarda oluşan boşluğu doldurduğu gibi, meslek elemanlarının farkında olmaksızın etik ihlalde bulunma ihtimalini de en aza indirgeyen bir fonksiyon eda eder.⁴⁰ Danışmanlık mesleklerinde etik ilkeler danışanları istismar, suistimal ve kötü uygulamalardan koruma, danışmanlara zor durumlarda karar verirken etik çerçevede yön gösterme, danışmanlığın toplum nezdinde profesyonel bir meslek olarak kabulünü destekleme ve uygulamanın hesap verebilirliğini sağlayarak danışanlara olan güveni artırma gibi çok yönlü fonksiyona sahiptir.⁴¹

Manevi danışmanlık ve rehberlik mesleğinin insana ve topluma yarar sağlama amacının gerçekleşmesi, etik ilkelerin bilinmesi ve uygulanmasıyla sağlanabilir.⁴² Bireysel farklılıklardan ve subjektif değerlendirmelerden doğabilecek farklı uygulamalar zaman zaman riskli davranışlara neden olabilir. Etik ilkeler, manevi danışmana doğru davranışın seçiminde güçlük yaşanan etik ikilem durumlarında rehberlik sunar. Danışandan, danışan yakınından, idareciden ya da meslektaştan gelen etik dışı talepleri değerlendirmede sorumluluğu kişisel karara bağlamak yerine etik kodlara göre hareket etme imkânı verir. Geçmişten bu yana karşılaşılmış

³⁸ Stewart-Sicking, "Virtues, Values, And the Good Life: Alasdair Macintyre's Virtue Ethics and its Implications for Counseling", 156-171.

³⁹ Ioanna Kuçuradi, "Felsefi Etik ve 'Meslek Etikleri'", *Etik ve Meslek Etikleri*, ed. Harun Tepe (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2000), 17-32.; Adem Çabuk, - Burcu İşgüden, "Meslek Etiği ve Meslek Etiğinin Meslek Yaşamı Üzerindeki Etkileri", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/16 (2006), 59-86.

⁴⁰ Duygu Anıl Keskin, *Mesleki Etik Kavramlar, İlkeler ve Vakalar* (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2018), 33-34; Martha Fanta Mansaray -Eric Komba Foyoh Mani, "The Importance of Ethical Codes in the Guidance and Counseling Profession", *International Journal of Scientific Engineering and Science* 4/8 (2020), 14-18.

⁴¹ Mabe, Alan R. - Stephen A. Rollin. "The Role of a Code of Ethical Standards in Counseling", *Journal of Counseling & Development* 64/5 (1986), 294-297.

⁴² Daniel P. Sulmasy, "Ethical Principles for Spiritual Care." *Oxford Textbook of Spirituality in Healthcare*, ed. Mark Cobb vd. (Oxford University Press, 2012), 465-472.

ve yeniden karşılaşılması muhtemel etik sorunlara ilişkin belirgin tanımlar sunarak ve bu tür durumlarda benimsenecek müdahale biçiminin çerçevesini çizerek uygulayıcılara kolaylık sağlar. Ayrıca etik kodlar, manevi danışmanlığa ilişkin toplumda var olan farklı algı ve beklentilere karşı bir netlik sağlayarak, yanlış anlaşılmaların ve gerçekçi olmayan beklentilerin önüne geçer.⁴³

Manevi danışmanlık ve rehberlik, insana hizmet veren bir meslek alanı olarak etik kodların gerekli olduğu alanlardan biridir. Özellikle mesleğin çerçevesinin belirsizliğinden kaynaklı güçlüklerin yaşandığı⁴⁴ durumlarda, etik kodların varlığı mesleki sorumluluk mekanizması sağlaması, toplumu manevi danışmandan ne beklemeleri gerektiği konusunda bilgilendirmesi, manevi danışmanlık ve rehberlik mesleğinin temel değerlerini ve standartlarını ortaya koyması, karar almada ve uzman davranışının nasıl olacağı hususlarında bir netlik sunabilir.⁴⁵

3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ülkemizde henüz kısa bir geçmişi olan manevi danışmanlık ve rehberlik, halihazırda belirlenmiş mesleki etik kodlara sahip değildir. Temel ilkeleri Düzgüner ve Ayten⁴⁶ tarafından “İnsana saygı, danışman merkezli yaklaşım, yeni fikirlere açıklık, mahremiyete özen gösterme, kurum çalışanlarıyla koordinasyon, uzman/kuruma yönlendirme, kendini koruma” olarak sıralanmıştır. Gürsu⁴⁷ ise bu kısa ve öz listeye “empatik anlayış, saydamlık, ilgilenme ve sorumluluğun paylaşılması” ilkelerini eklemiştir. Ancak bu mesleğin tarihsel köklerinin yer aldığı Hıristiyan dünyasında, manevi danışmanlık etik kodları, uzun yıllara dayanan araştırma, deneyim ve istişarelerle detaylı biçimde belirlenmiş durumdadır. Bunlar arasında, Müslüman manevi danışmanlar için etik kodlar da yer almaktadır. Manevi danışmanlık ve rehberlikte etik konusuna ilişkin literatür, Hristiyan, Yahudi ve Budist geleneklerinde de önemli bir birikim sunmaktadır. Hristiyan manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarında, örneğin Association of Professional Chaplains (APC) ve National Association of Catholic Chaplains (NACC) tarafından yayımlanan etik kodlar, “kişisel bütünlük”, “saygı”, “adalet” ve “kültürel duyarlılık” ilkeleri temelinde şekillenmiştir.⁴⁸ Budist manevi danışmanlık etiğinde “şefkat” (karuna) ve “bil-

⁴³ İnayet Pehlivan Aydın, *Yönetmelik, Mesleki ve Örgütsel Etik* (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2012), 18-19.

⁴⁴ Zeynep Usta, *Türkiye’de Hastanelerde Manevi Destek Hizmetleri (Manevi Destek Görevlileri Üzerinde Bir Araştırma)* (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018); Hilal Kurtoğlu, *Hastanelerde Yürütülen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Değerlendirilmesi (Marmara Bölgesi Örneği)* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020),

⁴⁵ Association of Professional Chaplains (APC), “Common Code of Ethics for Chaplains, Pastoral Counselors, Pastoral Educators and Students” (Erişim 12 Temmuz 2025).

⁴⁶ Ali Ayten - Sevede Düzgüner, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 59-60.

⁴⁷ Gürsu, *Manevi Danışmanlar için Kılavuz Danışma İlke Beceri ve Teknikleri*, 48.

⁴⁸ Brady, Veronica - Timmins, Frances - Caldeira, Silvia - Naughton, Mary T. - McCarthy, Ann - Pesut, Barbara. “Supporting Diversity in Person-Centred Care: The Role of Healthcare Chaplains”. *Nursing Ethics*, 28/1, (2021), 60-74.; Rebecca L. Polzer Casarez -Joan Engebretson, “Ethical Issues of Incorporating Spiritual Care into Clinical Practice”. *Journal of Clinical Nursing* 21/15-16 (2012), 2099-2107.; Lindsay B Carey - Timothy Hodgson - Liana Krikheli - Rachel Y. Soh - Andrew-Ross

gelik” (prajna) erdemleri danışmanlık sürecinin rehber ilkeleri olarak vurgulanmaktadır.⁴⁹ Manevi danışmanlık ve rehberlik, farklı dini geleneklerde profesyonel standartların yanı sıra dini erdemlerle bütünleşmektedir.⁵⁰ Bu çalışmada ise, mesleğin uluslararası etik çeşitliliği içinde İslam’ın rolünü görünür kılmak açısından özgün bir yaklaşım sunmak amaçlanmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, manevi danışmanlık ve rehberlik mesleğinde uygulanan etik kodların nasıl şekillendiğini ve bu kodların İslam erdem etiği ile olan ilişkisini incelemektir. Bu amaçla, dört Müslüman manevi danışmanlık ve rehberlik kuruluşunun belirlediği etik kurallar arasında karşılaştırılmalı analiz yapılmış ve bulgular erdem etiği perspektifinden değerlendirilmiştir. İlk aşamada, manevi danışmanlık ve rehberlik mesleğinin ABD’de mevcut ve uzun zamandır uygulanmakta olan etik kodları araştırılarak analiz edilmiştir. İkinci aşamada ise, bu etik kodların modern psikolojik yardım mesleklerinin etik yaklaşımından farklı olarak erdem etiği yaklaşımını benimseyip benimsemediğini anlamak amacıyla, etik kodlar erdem etiği perspektifinden incelenmiştir.

4. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada, manevi danışmanlık ve rehberlik mesleğinde kullanılan etik kodları analiz etmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın temel veri kaynağını, Amerika Birleşik Devletleri’nde faaliyet gösteren dört farklı Müslüman manevi danışmanlık ve rehberlik kuruluşunun (MEC, ISNA, AMC ve MWO) etik kodları oluşturmuştur. Bu etik kodlar, araştırmacı tarafından çevrimiçi yollarla elde edilerek Türkçe’ye çevrilmiştir. Etik kod metinleri orijinal dillerinde ve araştırmacı tarafından çevrilmiş olup, çeviri doğruluğunu sağlamak amacıyla ilgili alan uzmanı tarafından kontrol edilmiştir. Çeviri sürecinin ardından metinler içerik analizi ve tematik analiz tekniğiyle incelenmiştir. İncelemeye alınan belgeler, ait oldukları kuruluş isimleriyle birlikte Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. İncelenen Etik Kodlar ve Kuruluşlara İlişkin Tablo

Etik Kod Metni	Kuruluş	Kaynak	Ülke
----------------	---------	--------	------

→

Armour - Tania Singh -Christopher G. Impiombato, “Moral Injury, Spiritual Care and the Role of Chaplains: An Exploratory Scoping Review of Literature and Resources”, *Journal of Religion and Health* 55/4 (2016), 1218-1245.; Maximo, “A Scoping Review of Ethical Considerations in Spiritual/Religious Counseling and Psychotherapy”, 124-133.

⁴⁹ Pam Mcgrath, “Buddhist Spirituality—a Compassionate Perspective On Hospice Care”, *Mortality* 3/3 (1998), 265-279.

⁵⁰ Ahmad Musa, “Spiritual Care Intervention and Spiritual Well-Being”, *Journal of Holistic Nursing* 35/1 (2017), 53-61.; Carey vd., “Moral Injury, Spiritual Care and the Role of Chaplains: An Exploratory Scoping Review of Literature and Resources”, 1218-1245.; Polzer Casarez vd., “Ethical Issues of Incorporating Spiritual Care into Clinical Practice”, 2099-2107.; Paul Dronkers -Julia Wojtkowiak - Geert Smid, “Why Chaplaincy at Asylum Centers is a Good Idea: A Care Ethics Perspective on Spiritual Care for Refugees”, *Journal of Religion and Health* 62 (2023), 1-17.

“The MEC Pledge and Code of Ethics”	The Muslim Endorsement Council (MEC)	muslimendorsementcouncil.org/	ABD
“The Muslim Chaplain Code Of Ethics”	Islamic Society of North America (ISNA)	isna.net/chaplaincy-services/	ABD
“AMC Pledge & Code of Conduct”	The Association of Muslim Chaplains (AMC)	associationofmuslimchaplains.org/code-of-conduct	ABD
“Chaplaincy Code of Ethics”	The Muslim Women’s Organization (MWO)	mwo-orlando.org/hakima/	ABD

Adı geçen kuruluşlarla ilgili kısa bilgi aşağıda yer almaktadır:

The Muslim Endorsement Council (MEC); 2006 yılında Connecticut’ta cezaevlerinde görev yapmakta olan Müslüman manevi danışmanlar ve gönüllülerin, bu alanda destek sağlayacak bir organizasyon ihtiyacını görüşmekte oldukları bir süreç sonunda ortaya çıkmıştır. 2011 yılında Connecticut Müslüman Onay Konseyi (MECC) olarak kurulmuş ve 2019 yılında ulusal boyuta genişleyerek The Muslim Endorsement Council (MEC) adını almıştır. MEC’nin öncelikleri arasında, Müslüman manevi danışmanların klinik pastoral eğitim almalarının önemini vurgulamak amacıyla Klinik Association for Clinical Pastoral Education (ACPE) ile iş birliği yapmak ve bu alanda resmi bir onay mekanizması oluşturmak bulunmaktadır.

MEC, misyonunu “İslami ve pastoral ilkeler temelinde Müslüman manevi danışmanların resmi onay ve destek sürecini sağlamak ve alanda tutarlılık ile bütünlüğü geliştirmek için ulusal standartlar oluşturmak” olarak tanımlamaktadır.⁵¹

Islamic Society of North America’nın (ISNA) temelleri, 1963 yılında Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada’da bir grup uluslararası Müslüman öğrencinin Müslüman Öğrenciler Derneği’ni (MSA) kurmasıyla atılmıştır. 1981 yılına geldiğinde, MSA Amerika’daki farklı uluslardan Müslüman nüfusunun artmasına bağlı olarak kurulan üç Müslüman derneğiyle birleşerek ISNA çatısı altında toplanmıştır.

60 yılı aşkın bir geçmişe sahip olan kuruluş, vizyonunu “Kuzey Amerika’da örnek ve birleştirici bir İslam organizasyonu olmak; Müslüman topluluğun ve genel toplumun daha iyi bir duruma gelmesine katkıda bulunmak” olarak ifade etmektedir. Misyonu ise, “Müslüman topluluğun gelişimini teşvik etmek, dinler arası ilişkileri desteklemek, sivil toplum katılımını artırmak ve İslam’ın daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır” şeklindedir.⁵²

The Association of Muslim Chaplains (AMC); 2011 yılında İslami manevi danışmanlık alanını güçlendirmek amacıyla mesleki gelişimi karşılıklı desteklemek

⁵¹ The Muslim Endorsement Council (MEC), “About MEC” (Erişim 12 Temmuz 2025).

⁵² Islamic Society of North America (ISNA), “Mission and Vision” (Erişim 12 Temmuz 2025).

için bir araya gelen manevi danışmanlar tarafından kurulmuştur.

AMC, misyonunu “Müslüman manevi danışmanların ABD’deki kamu ve özel kurumlarda yüksek kalitede manevi bakım sunabilmeleri için gerekli kaynaklara, araçlara ve eğitime erişimlerini sağlamaktadır.” Vizyonu ise, “ABD’deki her Müslüman manevi danışmanın profesyonel ve donanımlı olması ve İslami manevi danışmanlık alanının profesyonel manevi danışmanlıkta öncü konuma gelmesidir.”⁵³

The Muslim Women’s Organization (MWO), 2010 yılında Florida’da yaşayan bir grup Müslüman kadının topluluklarına hizmet etme amacıyla bir araya gelmesiyle kurulmuştur.

MWO, vizyonunu “her Müslüman kadının insanlığa hizmet eden liderlik fırsatına sahip olduğu bir dünya” olarak tanımlamaktadır. Misyonu ise “kadınların liderliğinden yararlanarak ihtiyaç duydukları kaynaklara erişimlerini sağlayarak toplulukları güçlendirmek”tir.

MWO’da manevi danışmanlar kadınlardan oluşmakta ve “hakima” olarak adlandırılmaktadır. Hakimalar, zor kararlar vermek durumunda kalan, suçluluk ya da utanç yaşayan, kimlik krizi veya manevi kriz içinde olan, kronik hastalıkla mücadele eden ve iletişim sorunları olan kadınlara İslami perspektiften destek sunmaktadır.⁵⁴

4.1. Veri Toplama Süreci

İncelenen kurumların etik kod beyanları, Amerika Birleşik Devletleri’nde uzun süredir manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti veren dört farklı kuruluşun resmi internet sitelerinden elde edilmiştir.

4.2. Veri Analizi

Toplanan dokümanlar, birinci aşamada amaçları ve içerikleri açısından karşılaştırmalı olarak incelenerek içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Sosyal bilimlerde hem nitel hem de nicel verilerin incelenmesinde kullanılan kapsamlı bir teknik olan içerik analizi, özellikle metin, görsel ve işitsel materyaller gibi iletişim biçimlerinden anlamlı çıkarımlar elde etmeyi amaçlar.⁵⁵ Kodlar tematik olarak sınıflandırılmış ve her bir tema altında yer alan alt kategoriler belirlenmiştir. Analiz edilen kodlar, danışmanların kişisel ve mesleki sorumlulukları, danışmanlarla olan ilişkileri, meslektaşlarla ilişkileri ve toplumla olan etkileşimleri gibi ana temalar altında gruplandırılmıştır. İkinci aşamada, belirlenen tema ve kategorilerde toplanan etik kodlar, İslam erdem etiği açısından ele alınarak, adalet/doğruluk, bilgelik/hikmet, ölçülülük/iffet ve cesaret/şecaat *temel erdemlerinin*, samimiyet, sevgi, saygı ve güven *süreç erdemlerinin* ve duyarlılık/merhamet, cömert-

⁵³ The Association of Muslim Chaplains (AMC), “Mission and Vision” (Erişim 12 Temmuz 2025).

⁵⁴ Muslim Women’s Organisation (MWO), “Mission, Vision and Our Core Values” (Erişim 12 Temmuz 2025).

⁵⁵ Werner Herkner, *İletişim Araştırmalarında İçerik Çözümlemesi*, çev. Murat Sadullah Çebi (Ankara: Alternatif Yayınları, 2003), 169.; Olgun, Cem K. “Nitel Araştırmalarda İçerik Analizi Tekniği”, *Sosyoloji Notları* (2008), 66-71.

lik/yardımseverlik sonuç erdemlerinin kodlar içerisinde nasıl yansıtıldığı incelenmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini artırmak amacıyla doküman analizi süreci sistematik biçimde yürütülmüştür. Kodlama işlemi öncelikle araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş, ardından manevi danışmanlık ve rehberlik alanında uzman bir akademisyenin görüşüne sunulmuştur. Uzmanından alınan geri bildirimler doğrultusunda kod ve temalar gözden geçirilmiştir. Gerekli düzenlemeler yapılarak temalar üzerinde fikir birliği sağlanmıştır. Böylece kodlayıcılar arası uyum ve içerik tutarlılığı güçlendirilmiştir. Ayrıca analiz süreci boyunca veriler defalarca karşılaştırılmış ve temalar arası ilişkiler sürekli olarak yeniden değerlendirilmiştir.

4.3. Sınırlılıklar

Bu araştırma, nitel doküman analizi yöntemiyle yürütülmüş olup veri kaynakları Amerika Birleşik Devletleri'nde faaliyet gösteren dört Müslüman manevi danışmanlık ve rehberlik kuruluşunun etik kodlarıyla sınırlıdır. Bu durum, elde edilen bulguların farklı kültürel ve kurumsal bağlamlara genellenebilirliğini kısmen sınırlandırmaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, farklı ülkelerdeki Müslüman manevi danışmanlık kuruluşlarının etik kodlarının karşılaştırmalı biçimde incelenmesi ve etik kodların sahadaki uygulayıcı manevi danışmanlar ile derinlemesine görüşmeler yoluyla desteklenmesi, bulguların pratik geçerliliğini ve kapsamını artıracaktır.

5. Bulgular

Bu çalışmada, MWO⁵⁶, AMC⁵⁷, MEC⁵⁸ ve ISNA⁵⁹ etik kod metinleri karşılaştırmalı olarak nitel analiz tekniklerinden içerik analizi ve tematik analizle incelenmiştir. Analiz sonucunda, dokuz (9) ana tema ve bu ana temalara bağlı kategoriler ortaya çıkmıştır:

1. Etik sistemin temelleri
2. Etik kodun amacı ve fonksiyonu
3. Manevi danışmanın kişisel yaşamıyla ilgili sorumlulukları
4. Manevi danışmanın meslek yaşamıyla ilgili kişisel sorumlulukları
5. Manevi danışmanın danışanlarla ilişkilerine dair sorumlulukları
6. Manevi danışmanın öğrencilerle ilişkilerine dair sorumlulukları
7. Manevi danışmanın meslektaşlarla ilişkilerine dair sorumlulukları
8. Manevi danışmanın toplumla ilişkilerine dair sorumlulukları
9. Manevi danışmanın araştırmalardaki sorumlulukları

⁵⁶ Muslim Women's Organisation (MWO), "Chaplaincy Code of Ethics" (Erişim 12 Temmuz 2025).

⁵⁷ The Association of Muslim Chaplains (AMC), "AMC Pledge & Code of Conduct" (Erişim 12 Temmuz 2025).

⁵⁸ The Muslim Endorsement Council (MEC), "M.E.C. Code of Ethics" (Erişim 12 Temmuz 2025).

⁵⁹ Islamic Society of North America (ISNA), "The Muslim Chaplain Code Of Ethics" (Erişim 12 Temmuz 2025).

5.1. Etik Sistemin Temelleri

MWO, ISNA, AMC ve MEC etik kod metinlerinin etik kodun temellerine ilişkin açıklama ile başladığı görülmüştür. Bu giriş açıklamasında, her manevi danışmanın etik sisteminin temellerinin Kur'an ve Sünnet'e dayanması gerektiğinin altı çizilmektedir.

MWO, etik kodu çalışırken ilham aldıkları ayetin "Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur."⁶⁰ olduğunu, AMC ise "İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."⁶¹ ayetinden ilham aldıklarını belirtmektedir. Her iki kuruluşun etik kod beyanında da en başta manevi danışmanların herhangi bir etik ikileme kaldıklarında Kur'an, Sünnet ve söz konusu etik kodun standartlarını göz önünde bulundurması gerektiği vurgulanır.

MEC, etik kodun köklerinin AMC gibi Al-i İmran, 104. ayete ve "Din nasihatıdır. Biz kime (yahut kim için) diye sorduk o da Allah'a, Kitabına, Resulüne, müslümanların (meşrû) idarecilerine ve bütün müslümanlara dedi."⁶² hadisine dayandığını belirtir.

ISNA ise, etik kod listesinin girişinde bir yemine yer vermiş ve orada temellerini şu sözlerle açıklamıştır: "Maneviyat, iyilik, merhamet ve adaleti teşvik etmek için Kur'an, Peygamber modeli, sahih hadisler ve köklü bilimsel görüşlere başvuracağım. İslami öğreti ve değerleri günlük olaylarla ilişkilendirmek için elimden gelenin en iyisini yapacağım."⁶³

Bu ilkeleri İslam erdem etiği açısından değerlendirdiğimizde, ilkelerin temel erdemlerden *doğruluk/ adalet, bilgelik/hikmet* ve *ölçülülük/iffet* erdemleriyle; ve üst erdemlerden *duyarlılık/merhamet* ve *cömertlik/yardımseverlik* erdemleriyle ilişkili olduğu görülmektedir.

Buradan hareketle, etik kodun temellerinin manevi danışmanın öncelikle kendi nefesine yönelik olan temel erdemlere sahip olması üzerine kurulduğu, sonra hizmet vereceği kişilere yönelik merhamet, iyilik, şefkat, nasihat ile hayra çağırma üzerine yoğunlaşarak "ötekini koruma" ve "ötekine yarar sağlama"ya yönelmesinin teşvik edildiği anlaşılmaktadır.

5.2. Etik Kodun Amacı ve Fonksiyonu

MWO, etik kodun amacının kuruluşu ve kuruluşla birlikte çalışan kişileri toplumun eleştirisinden "korumak" olmadığını altını çizer. Bu kodun temelinin, öncelikle etik davranışın İslam'da en önemli değer olarak kabul edilen "adalet" ilkesine dayandığı belirtilir. Yani adalet hem dini inancın hem de kuruluşun temel değeri olarak vurgulanır ve bu ilke gereği etik koda ihtiyaç duyulduğu belirtilir.

⁶⁰ *Kur'an Yolu* (Erişim 13 Temmuz 2025), et-Tevbe 9/128.

⁶¹ *Kur'an Yolu* (Erişim 13 Temmuz 2025), Al-i İmran 3/104.

⁶² Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*. nşr. M. Fuad Abdülbâkî, (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, 1998), 1/74.

⁶³ ISNA, "The Muslim Chaplain Code Of Ethics".

Giriş kısmında vurgulanan bu hususların yanı sıra, AMC, ISNA ve MEC metninde etik koddan önce bir yemin metni yer alır. MEC etik kodunda ilkeler, kodu okuma, anlama ve uygun hareket etmeyi içeren bir taahhüt ifadesi ile başlar. Bu dört kuruluşun açıklamalarının analizine göre, etik kodun amacı ve fonksiyonuna ilişkin prensipler; güvenli bir ortam oluşturmak, mesleki rollerin belirli ve açık olması, manevi danışmanlığın temel değer ve standartlarının, ayrıca ilgili kuruluşun normlarının ortaya konulması, etik ihlaller durumunda hesap verilebilirlik mekanizmasının sağlanması, manevi danışmanların karar verme ve mesleki davranışlarına rehberlik etmesi, manevi danışmanların yeterlilikleri konusunda dürüstlüğünün sağlanması, toplumun manevi danışmanlık hizmetinden neler bekleyebileceği konusunda bilgilendirilmesi, toplumun manevi danışmanlık hizmetlerine olan güveninin ve saygısının artırılması, manevi danışmanın etik bir ikilem durumunda kaldığında İslami değerlere ve prensiplere başvurmanın yanı sıra etik kodda durumla ilgili belirlenen standartlara başvurması olarak sıralanabilir. Buna ek olarak, hazırlanan bir etik kodun akla gelebilecek her durumu kapsamasının mümkün olmadığı hususu, diğer belgelerde yer almamakta, ancak MWO⁶⁴ metninde vurgulanmaktadır. Yaşam içinde, daha önce karşılaşılmamış ya da gündeme gelmemiş, yeni gelişebilecek durumlar her zaman meydana gelebilir. Dolayısıyla, hazırlanan metnin dinamik bir doğasının olduğu, canlı bir metin olarak, gelişen yeni durumlarda yenilenebilir olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.

Bu amaçları İslam erdem etiği açısından değerlendirdiğimizde, temel erdemlerden olan *adalet/doğruluk* erdeminin öncelikli olarak vurgulandığı görülmektedir. Bu temelden sonra sıralanan prensiplerde etik kodun amacının manevi danışmanın gerek kurum içinde gerekse halka karşı davranışlarında tümüyle şeffaf ve hesap verebilir olmasını sağlama amacı güttüğü görülmektedir. Bu ise, orta erdemleri hatıra getirmektedir. Orta erdemler, bireyin kendi ile olan ilişkilerini ve öteki ile olan ilişkilerini düzenleyen erdemlerdir. Bu erdemlerin başı olan *samimi-yet* erdeminin, *güven* ve *saygı* erdemleriyle birlikte etik kodun amacı ve fonksiyonunu oluşturduğu anlaşılmaktadır.

5.3. Manevi Danışmanın Kişisel Yaşamıyla İlgili Sorumlulukları

Dört kuruluş da manevi danışmanın kişisel yaşamında İslami bir yaşam tarzına sahip olması hususunu önemle vurgulamaktadır. Manevi danışmanın şefkat yorgunluğu ve tükenmişlik yaşamaması için bu kurallara uymasının önemli olduğu belirtilmiştir. Bu vurgunun, iki temel düşünceye dayandığı görülmektedir. Bunlardan ilki, manevi beslenmenin kişinin iş yaşamında istikrarlı ve verimli olmasına olumlu etkisinin olduğu, ikincisi ise, temsil ettiği inancı yaşamında içselleştirmiş olmaması durumunda bunun kişinin mesleki verimine ve insanlar üzerindeki yararına etki edebileceğidir. MWO, MEC, AMC ve ISNA etik kodunda manevi danışmanın kişisel yaşamıyla ilgili sorumluluklarına ilişkin ifadeler analiz edildiğinde şu kategorilere ulaşılmıştır;

⁶⁴ MWO, "Chaplaincy Code of Ethics".

İslami değerlere uygun yaşam tarzı; Anlattığı gibi yaşıyor olması, İslami yaşam tarzına bağlı kalması, İslami değerlerin manevi danışmanın kişisel hayatına ve günlük yaşamına yansımaları, kişisel ibadetlere özen göstermesi, düzenli namaz kılması, hem özel yaşamında hem de iş yaşamında Allah'ın sevgisi ve korkusu ile hareket etmesi.

Maneviyatını besleme; Kendi manevi gelişimini beslemesi ve bu alanda kendini sürekli geliştirmesi, hizmetinin devamlılığı ve gelişimi için kendi İslami eğitiminde süreklilik sağlaması.

Bütünsellik ve tutarlılık; Aile hayatı, sosyal hayat ve iş hayatında yaşam tarzını bütünsel biçimde sürdürmesi,

Öz disiplin; Hem mesleki hem kişisel gelişimini destekleyecek faaliyetler içinde bulunma konusunda kendini disipline etmesi,

Özbakım ve sağlıklı yaşam; Başkalarına bakım verme sorumluluğunu sürdürebilmek için kendine iyi bakması, duygusal ve bedensel sağlığını koruması ve beslemesi,

Dengeli yaşam; Meslek yaşamı ile kişisel yaşamı arasındaki sınırları iyi belirlemesi ve bu ikisi arasında bir denge kurması,

Aile ilişkileri; Aile ilişkilerini sağlıklı biçimde sürdürmesi, evlilik kurumuna ve evliliğine saygı içinde yaşaması,

Kategorileri İslam erdem etiği açısından incelediğimizde, anlattığı gibi yaşıyor olmak, kişinin kendi ve diğerleri ile ilişkilerini düzenleyen süreç erdemlerinden *samimiyet* erdemiyle; dengeli yaşam ve özdisiplin, "ben" in gelişimini, ve "ben" in yararının ötekilere zarar vermeden sağlanmasını hedefleyen temel erdemlerden *ölçülülük* erdemiyle; bütünsellik ve tutarlılık, süreç erdemlerinden *güven* erdemiyle; evlilik ve aile kurumuna saygı, süreç erdemlerinden *saygı ve güven* erdemleriyle ilişkili görülmüştür.

5.4. Manevi Danışmanın Meslek Yaşamıyla İlgili Kişisel Sorumlulukları

5.4.1. Manevi Danışmanın Temel Dini Başvuru Kaynakları

Bu kategoride, manevi danışmanın meslek yaşamında başlıca kaynaklarının İslami temel kaynaklar olduğuna yeniden dikkat çekilmektedir. Bu vurgunun etik kod metinlerinde farklı yerlerde birden fazla tekrar edildiği görülmüştür.

Dini kaynakları; Dini kaynak olarak Kur'an, Hz. Muhammed'in örnekliliği, sahih hadisler ve alimlerin görüşlerine başvurması. Bu ilkede söz konusu kaynakların kullanım amacının, maneviyatı, iyiliği, merhameti ve adaleti yaymak olduğu vurgulanmıştır. İslam erdem etiği açısından incelediğimizde, İslam'ın temel kaynaklarına başvurmanın teşvik edilmesi temel erdemlerden *bilgelik/hikmet* erdemiyle; bu kaynakları kullanım amacı olarak merhamet ve adaletin vurgulanması da "öteki" nin korunması ve yararının, "ben" in zarar görmesine imkân tanımadan gerçekleştirilmesini hedefleyen sonuç erdemlerinden *duyarlılık* ve temel erdemlerden *doğruluk/adalet* erdemleriyle ilişkili görülmüştür.

5.4.2. Manevi Danışmanın Yetkinliğine İlişkin Prensipler

Dört kuruluşun da etik kodunda manevi danışmanların rolleri hem danışmanlık, hem süpervizörlük hem de eğitmenlik olarak ele alınmaktadır. Sıralanan etik kurallarda danışmanlık yönü öne çıksa da, prensiplerin manevi danışmanın gerektiğinde üstleneceği diğer rolleri de kapsadığı unutulmamalıdır. Ayrıca danışmanın dini ve mesleki birikimini tazelemesi, sürekli olarak kendini geliştirmesi, hizmetlerinde meslektaşlarıyla ve diğer alanların uzmanlarıyla iş birliğine açık olması konularına vurgu yapılmıştır. Bunun yanında, önemle altı çizilen bir husus, manevi danışmanın kendi yetkinlik alanına girmeyen konularda tavsiye vermekten, eğitim almadığı konularda eğitimliymiş gibi davranmaktan kaçınmasının gerekli olduğudur.

Manevi danışmanın yetkinliğine ilişkin prensiplerin beş kategoride toplanmıştır;

Gelişime açıklık; Manevi danışmanın mesleki yetkinliğini koruması, bilgi beceri ve yetkinliğini geliştirecek fırsatları değerlendirmesi, yeterliliğini düzenli olarak denetlemesi ve zayıf kaldığı alanlarda kendini geliştirmesi,

Uzmanlık sınırlarını bilme; Manevi danışmanın yetkinlik sahasına girmeyen sorularda cevap vermemesi, bu tür konularda danışanı alanın uzmanına yönlendirmesi, yalnızca eğitim aldığı konularda hizmet sunması,

Ekip çalışması ve istişare; Gerekli durumlarda meslektaşlarıyla görüş alışverişinde bulunması, hizmet verilen kişilerin bütüncül iyiliğini sağlamak için diğer uzmanlarla iş birliği yapması, herhangi bir nedenle hizmet veremediği kişileri diğer uzmanlara yönlendirmesi,

Yetkinliğine ilişkin yanıltıcı bilgi ve tutumdan uzak durma; Referansları, deneyimleri, araştırma ürünleri gibi konularda tümüyle dürüst olması, yanıltıcı bilgi vermemesi, eğitimini almadığı alanlarda deneyim ya da eğitim sahibi olduğuna ima etmemesi, bu konularda danışmanlık ya da eğiticilik yapmaması.

Kişisel sorunlar; Manevi danışmanın kişisel psiko-sosyal sorun ve sıkıntılarının danışana verdiği hizmete ve danışma sürecindeki değerlendirmelerine etki etmemesi, sorunlarının mesleki sorumluluklarını etkilediği durumlarda gerekli önlemleri ve danışmanlık yardımlarını alması.

Kategorileri İslam erdem etiği açısından incelediğimizde, gelişime açıklık, temel erdemlerden biri olan *bilgelik/hikmet* erdemiyle; uzmanlık sınırları bilme, temel erdemlerden *ölçülülük* erdemiyle; hizmet verilen kişilerin bütüncül iyiliğini sağlamak için diğer uzmanlarla iş birliği yapmak, sonuç erdemlerinden *duyarlılık/merhamet* ve *cömertlik/yardımseverlik* erdemleriyle, ekip çalışması ve istişare, temel erdemlerden *bilgelik/hikmet* erdemiyle; yetkinliğine ilişkin yanıltıcı bilgi ve tutumdan uzak durma, temel erdemlerden *doğruluk/adalet* ve süreç erdemlerinden *güven* erdemleriyle; kişisel sorunlarda danışanın yararının gözetilmesi ise sonuç erdemlerinden *duyarlılık* ve *cömertlik/yardımseverlik* erdemleriyle ilişkili bulunmuştur.

5.5. Manevi Danışmanın Danışanlarla İlişkilerine Dair Sorumlulukları

İncelenen etik kodların tamamında danışanlarla ilişkilere önemli bir yer ayrıldığı görülmüştür. Bu temada öncelikli olarak vurgulanan temel prensiplerden ilki, hizmetin odağında danışanın yararının olması, ikincisi, danışmanlığın etkileşimli doğası, üçüncüsü ise danışmanın pozisyonunu kötüye kullanmaktan kaçınmasıyla ilgilidir.

Danışanın yüksek menfaati; Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetinin temel amacının ve öncelikli görevinin danışanın en yüksek menfaatinin desteklenmesi olduğu,

Nasihah değil, etkileşim; Danışmanlık hizmetinin tek taraflı bir nasihat tarzında değil, karşılıklı etkileşimle olması gerektiği, (ISNA etik kodunda bu husus, “danışmanlık ve tavsiyenin doğası etkileşimlidir, insanlarla birlikte yapılır, insanlara karşı değil” ifadeleriyle açıklanmıştır.⁶⁵)

İlişkide denge; Manevi danışmanın hizmet verdiği kişilerin güvenini ve bağlılığını kötüye kullanır biçimde üzerlerinde onların kişiliğini ihlal edecek otorite kurmaması, pozisyonunu kişisel menfaati için kullanmaması gerektiği belirtilmiştir. (MEC ve AMC kodunda bu husus biraz daha genişletilerek vurgulanmıştır. Manevi danışmanın bir güven ve saygınlık pozisyonunda olduğu, sahip olduğu bu konumu danışanın zayıflığından yararlanır biçimde kişisel, finansal, politik ya da cinsel amaçla istismar etmemesi gerektiği belirtilmektedir.⁶⁶)

Bu kategorileri İslam erdem etiği açısından incelediğimizde, danışanın yüksek menfaatine yapılan tekrarlı vurgular, sonuç erdemlerinden *duyarlılık/merhamet* ve *cömertlik/yardımseverlik* erdemleriyle; danışmanlık ilişkisinde etkileşime yapılan vurgu, süreç erdemlerinden *samimiyet* ve *saygı* erdemleriyle; ilişkide denge, temel erdemlerden *ölçülülük/iffet* ve süreç erdemlerinden *güven* erdemleriyle ilişkili bulunmuştur.

Danışanlarla ilişkilere dair etik kod; sınırlar, kültürel farkındalık ve çeşitlilik, çocuk ve gençlerin korunması, duygusal ilişkiler, gizlilik ve mahremiyet olarak altı ayrı kategoride ele alınmıştır.

5.5.1. Sınırlara İlişkin Prensipler

Sınırları belirleyen kriterler; Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetinde sınırları belirleyen temelde üç kriterden söz edilmektedir. Bunlardan ilki danışanın zarar görebileceği durumlar, ikincisi manevi danışmanlık ve rehberlik mesleğini tehlikeye atabilecek durumlar, üçüncüsü ise danışmanlık ilişkisinde çıkar çatışmalarının yer aldığı durumlardır. Danışanın zarardan korunması ve yüksek yararı, etik kodun temel prensiplerinden biri olarak çeşitli bağlamlarda tekrarlı vurgulanan bir husustur. Manevi danışmanın danışanı ile çıkar çatışması ya da rol karmaşası yaşanacağını öngördüğü durumda gereken önlemleri alması, temel sorumlulu-

⁶⁵ ISNA, “The Muslim Chaplain Code Of Ethics”.

⁶⁶ MEC, “M.E.C. Code of Ethics”; AMC, “AMC Pledge & Code of Conduct”.

ğu danışanın iyi oluşunu desteklemek olsa da, daha geniş bir topluluğu etkileyen ya da bazı hukuki durumlar söz konusu olduğunda, ikincisinin tercih edilmesi gerekmektedir. AMC etik kodunda çıkar çatışmalarına ilişkin yapılan bir ekleme, manevi danışmanın bağış toplama gibi etkinliklerde kendisinin ya da ailesinin elde edebileceği kişisel bir kazanç durumu ortaya çıkması halinde bunu açıkça bildirmesinin gerektiği, bağış kabulü gibi, ya da kuruluşun nakdini kullanmak gibi davranışların şahit eşliğinde yapılmasına ilişkin ilkedir.

Danışmanlığın süresini belirleyen kriterler; Danışma sürecinde amaç, danışanın yararı olduğuna göre, bu sürecin danışan yarar gördüğü makul sürede ve içerikte sürdürülmesi gerekir. Danışmanlık sürecinin, danışanlarda bağımlılık oluşturacak kadar uzun sürmesi ya da içeriğin danışanda bu tarz bir etkiye neden olması konusunun altı çizilmektedir.

Bu kategorileri İslam erdem etiği açısından incelediğimizde, danışanın yüksek menfaatine yapılan tekrarlı vurgular, “öteki”nin korunması ve yararının, “ben”in zarar görmesine imkân tanımadan gerçekleştirilmesinin hedeflendiği sonuç erdemlerinden *duyarlılık/merhamet* ve *cömertlik/yardımseverlik* erdemleriyle; çıkar çatışmalarına konusundaki hassasiyet, temel erdemlerden *doğruluk/adalet* erdemiyle ilişkili bulunmuştur.

5.5.2. Kültürel Farkındalık ve Çeşitliliğe İlişkin Prensipler

Manevi danışmanın danışanın kültürel geçmişini ve deneyimlerini tanıması, inanç ve geleneklerine saygı göstermesi ve bu konularda duyarlı olması gerekir. ISNA etik kodunda bu ilke, “*Tavsiye ve danışmanlık isteyen veya alan kişilerin farklı kültürel geçmişlerini anlamaya ve tanımaya çalışacağım. Yaş, renk, kültür, engellilik, etnik grup, cinsiyet, din, evlilik veya sosyoekonomik durum temelinde ayrımcılığı onaylamayacağım veya desteklemeyeceğim*”⁶⁷ şeklinde detaylandırılmıştır. ISNA etik kodundaki diğer bir madde ise, farklı inanç ve kültürden danışanlara hizmetleri içerir. “*Kendi dini grubumun dışında olan kişileri de içeren ibadet hizmetlerini düzenlerken, ortak inançlara, prensiplere ve uygulamalara bağlı kalmaya çalışacağım.*”⁶⁸ ifadeleriyle vurgulanan hususa, AMC ve MWO’da değinilmemiştir. Türkiye bağlamında farklı inanç gruplarıyla karşılaşma ihtimali ABD’ye kıyasla düşük de olsa vardır. Ancak ABD gibi çokkültürlü bir toplumda hizmet veren bazı kurumların bu konuda bir etik ilkeye yer vermemiş olması şaşırtıcıdır. MEC etik kodunda ise, manevi danışmanların kendi değerlerini ve inançlarını hizmet aldıkları kişilere dayatmaktan kaçınması gerektiğine ilişkin bir madde bulunmaktadır. Bu kısımdaki prensipleri İslam erdem etiği açısından incelediğimizde, ayrımcılığa karşı durmak, temel erdemlerden *doğruluk/adalet* erdemiyle; kültürel çeşitlilik konusundaki vurgu, süreç erdemlerinden *saygı* ve sonuç erdemlerinden *duyarlılık* erdemleriyle ilişkili bulunmuştur.

⁶⁷ ISNA, “The Muslim Chaplain Code Of Ethics”.

⁶⁸ ISNA, “The Muslim Chaplain Code Of Ethics”.

5.5.3. Çocuk ve Gençlerin Korunmasına İlişkin Prensipler

Manevi danışmanların çalışma grubu normal şartlarda yetişkinlerden oluşurken, çocuk ya da ergen bir danışanla çalışma durumunda kalan danışmanın bu durumda ebeveyninden izin alma, danışma sürecini güvenli bir ortamda ve şeffaflık içinde gerçekleştirme gibi prosedürlere dikkat etmesi gerekmektedir. Bu çerçevede belirlenen prensipler kısaca şöyledir;

Ebeveyn izni; 18 yaşın altındaki kişilere danışmanlık yapma durumunda ebeveyninden yazılı izin alınması,

Şeffaf ve güvenilir olma; Manevi danışmanın çocuğa danışmanlık sürecinde şeffaflık ve güvenlik kurallarına uygun davranması,

Kurum politikası riayet; Manevi danışmanın çalıştığı kuruluşun gençlerin korunmasına yönelik politikasına uygun hareket etmesi.

Bu kategorileri İslam erdem etiği açısından incelediğimizde, “ben ile öteki” ilişkisini ortaya koyan süreç erdemlerinden *güven* erdeminin öne çıktığını görmek mümkündür. Dikkat çeken bir diğer husus, her kuruluşun kendi çalışanı olan manevi danışmandan kendi kurumunun politikalarına ve doğru temsiline uygun hareket etmesi konusunda taleplerinde net olmasıdır. Bu durum, manevi danışmanın kendi mesleğine ilişkin etik kodlara ek olarak, kurumun genel misyonu, vizyonu ve çalışma felsefesi ve etik kodları hakkında da bilgili ve özenli olmasını gerekli kılmaktadır.

5.5.4. Duygusal İlişkilere İlişkin Prensipler

Danışan ya da danışanın yakınlarıyla olan ilişkiler; MWO, danışan ya da danışanın yakınlarıyla olan ilişkilerde danışmanın “İslami kurallar çerçevesinde davranarak, danışan ve ailesiyle cinsel yakınlığa yol açacak herhangi bir durumdan kaçınması, kadın ya da erkek olsun hiçbir danışanıla resmi ortamlar haricinde (ev ya da restoran gibi ortamlarda) bir araya gelmemesi, mesleki nedenlerle teknolojik iletişime geçilen, çevrimiçi yöntemlerle görüşme sağlanan danışanla iletişimin içeriğinde profesyonel çerçevenin korunması”⁶⁹ kurallarını belirlemiştir. Bunun yanında, AMC etik kodunda danışanla kişisel ilişkiye girme konusundaki bu uyarı, halihazırda danışan olan kişiler ve en fazla altı ay önce danışmanlık yapılmış kişilerle kapsamaktadır. Yani AMC, altı aydan daha önce danışmanlık yapılmış kişilerle olan ilişkilerle ya da evlilikle ilgili bir yasak getirmemekte, ancak danışmanın hem kendi evliliğine ve eşine hem de başkalarının evliliklerine saygıda kusur etmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. ISNA etik kodunda bu konuda ayrıca “İslami sorumluluğum gereği, evlilik kurumunun dışında herhangi bir cinsel ilişkiden kaçınacağım”⁷⁰ ifadeleriyle daha net bir sınırlama getirilmektedir.

Danışanla görüşülen mekan; Bu hususta AMC ve MWO benzer bir yaklaşıma sahiptir. Mekân seçiminde kriter “ilişkinin doğasını belirsiz hale getirecek, manevi danışmanın uygunsuz bir davranışla suçlanma riskine müsait ortamlardan

⁶⁹ MWO, “Chaplaincy Code of Ethics”.

⁷⁰ ISNA, “The Muslim Chaplain Code Of Ethics”.

uzak durmak” olarak belirlenmiştir.

Danışmanın evlilik törenlerine katılımı; AMC etik kodunda ayrıca vurgulanan bir husus da, evlilik törenlerine katılımı ile ilgilidir. Manevi danışmanın, herhangi bir kural ihlali ya da bir gizlilik içerdiğini bildiği evlilik törenlerine kesinlikle katılmaması gerekmektedir. İncelenen metinlerde kastedilenin, taraflardan herhangi birinin özgür iradesi dışında gerçekleşen evlilikler, göçmenlik avantajı elde etmek için yapılan sözde evlilikler ya da reşit olmayanla yapılan evlilikler olduğu görülmüştür.

Bu kategorileri İslam erdem etiği açısından incelediğimizde, temel erdemlerden *ölçülülük/iffet*, süreç erdemlerinden *güven* ve sonuç erdemlerinden *duyarlılık* erdeminin öne çıktığını görmek mümkündür.

5.5.5. Gizlilik ve Mahremiyete İlişkin Prensipler

Manevi danışmanın, danışanla gerçekleştirdiği görüşmelerin gizliliğini korumada üst düzey hassasiyet göstermesi gerekmektedir. İncelenen etik kodlarda bu husus birkaç alt kategoride vurgulanmaktadır;

Diğer uzmanlarla istişare; Manevi danışman, danışanı ile ilgili bir diğer uzmanların görüşüne ihtiyaç duyduğunda, danışanın izni olmadan kimlik bilgilerini paylaşmamalıdır.

Gizliliğin ihlal edilebileceği durumlar; Ancak yasal bir gereklilik durumunda ya da zorunlu mesleki nedenlerle gizliliğin ihlal edilebileceği ve bu konuda danışmanın tüm hizmet verdiği kişilere gereken bilgilendirmeyi sağlamış olması, sadece gerekli olan kadar gizli bilgi vermesi gerekmektedir.

Belge ve bilgilerin muhafazası; Danışanla ilgili notların dikkatlice belgelenmesi ve danışanı koruyacak biçimde gizli tutulması, elektronik ortamda saklanan belgelerde de aynı önlemlerin alınması.

AMC etik kodunda yasal zorunluluklara örnek olarak danışanın ya da yakınlarının açık ve yakın bir tehlike altında olmaları, bir çocuğun güvenliği, sağlığı vb. ile ilgili bir tehlikenin söz konusu olması, ihmal ve istismar belirtilerinin var olması gibi durumlarda tarafları korumak amacıyla yapılan bilgilendirmeden söz edilmekte ve yine ancak gerekli olduğu kadar bilgi verilmesinin altı çizilmektedir.

Bu kategorileri İslam erdem etiği açısından incelediğimizde, kişinin diğerleri ile olan ilişkisini düzenleyen süreç erdemlerinden *güven* erdeminin öne çıktığını görmek mümkündür. Gizliliğin ihlal edilebileceği durumlar belirlenirken temel erdemlerden *doğruluk/adalet* erdeminin ve süreç erdemlerinden *saygı* erdeminin öncelikli olarak gözetildiği anlaşılmaktadır.

5.6. Manevi Danışmanın Öğrencilerle İlişkilerine Dair Sorumlulukları

Manevi danışmanın, danışmanlığın yanı sıra meslektaş adaylarına eğitim vermek ve süpervizyonda bulunmak gibi rolleri de vardır. Bu rolleri yerine getirirken uyulması gereken etik ilkeler, genel anlamda danışmanlık görevindeki ilkelerle benzerlik arz etse de, bazı noktalara dikkat çekmek yerinde olur.

İlişkilerde netlik; Manevi danışman eğitim ya da süpervizyon verdiği kişi-

lerle ilişkilerini net tutmak ve uygun sınırlarda korumak konusundan tümüyle sorumludur.

İletişim becerileri; Manevi danışman, eğitim ve süpervizyon sürecinde öğrenciyi aktif katılıma teşvik etmeli, dinlemeli ve öğrenciden geribildirim almalı, danışmanlık uygulamasında geçerli olan iletişim biçimini eğitimlerine de yansıtmalıdır.

Saygı; Süpervizyon verdiği kişilerin inançlarına ve geleneklerine saygı göstermeli, farklı inanç, kültür ya da geleneğe sahip olanlardan bu değerlerine aykırı görevler talep etmemelidir. ISNA etik kodunda ek olarak “Kendi dinlerine inanma ve uygulama haklarına saygı göstererek, inançlarını ihlal edecek herhangi bir hizmet veya uygulamayı talep etmekten kaçınacağım”⁷¹ ifadeleri bulunmaktadır. MWO ve AMC’nin saygı ve iş birliği vurgusunun yanında, ISNA konuyu biraz daha hassasiyetle detaylandırmış görünmektedir.

MEC etik kodunda, manevi danışmanların meslektaş adayları olan öğrencilere karşı tutumlarına ilişkin etik ilkelere şu şekilde yer verilmiştir;

Öğrenciler üzerinde süpervizör ve eğitmen olarak sahip olduğu gücü istismar edici davranıştan kaçınması,

Zorlama-sindirme gibi olumsuz davranışların yer almadığı sağlıklı bir eğitim ortamı sağlaması,

Kendini açma, samimiyet ve cinsellik konularında net sınırlara sahip olması,
Öğrencilere sorumlulukları, ders programları gibi konularda netlik sunması
Öğrencilere geribildirimi yeterli, zamanında ve yapıcı biçimde sunması
Öğrencilerin kişisel gelişimine saygı göstermesi
Öğrencilere uygun mesleki yönlendirme sağlaması
Süpervizyon sürecinde edindiği bilgilerin gizliliğini sağlaması.⁷²

Bu kategorileri İslam erdem etiği açısından incelediğimizde, sınırların net olarak belirlenmesi hususunda aşırılıklardan uzak durma anlamında temel erdemlerden *ölçülülük* ve *doğruluk/adalet*, iletişim konusundaki prensiplerde ise süreç erdemlerinden *samimiyet* ve *saygı* erdemlerinin öne çıktığını görmek mümkündür.

5.7. Manevi Danışmanın Meslektaşlarıyla İlişkilerine Dair Sorumlulukları

Bu temada ele alınan konular, karşılıklı saygı ve iş birliğine ilişkin prensipler, anlaşmazlık durumlarında başvurulacak prensipler ve şikâyet durumunda şikâyetlerin nasıl işleneceğine dair prensipler olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır.

5.7.1. Saygı ve İş Birliğine İlişkin Prensipler

Ortak amaç benimseme; Manevi danışmanların görevlerinde ortak amacın danışanın iyiliği için çaba göstermek olduğu bilinciyle, meslektaşlarıyla saygıya

⁷¹ ISNA, “The Muslim Chaplain Code Of Ethics”.

⁷² MEC, “M.E.C. Code of Ethics”.

dayalı, iş birliği içinde sağlıklı ilişkiler sürdürmesi ve bu amaç için birlikte çaba göstermesi gerekmektedir.

İstişare; Manevi danışman, danışanın menfaatine olacak durumlarda konuyla ilgili uzmanlığı olan meslektaşlarla görüş alışverişinde bulunmalıdır.

Farklılıklara saygı; Manevi danışman, farklı inanç ve geleneklerden gelen ya da İslami yaklaşımı farklı olan meslektaşlarla saygıya dayalı iş birliği içinde çalışmalıdır.

Bu konudaki etik ilkelere ek olarak, AMC etik kodunda, iş ortamında fiziksel, duygusal, cinsel, sözlü ya da yazılı, ırkçılık içeren her türlü taciz ve tehdidin kesinlikle yasaklandığına dair bir madde eklenmiştir. ISNA metninde ise, "Cinsiyet, ırk, din veya milliyet temelinde haksız ayrımcılığa karşı meslektaşlarımı savunacağım"⁷³ ifadeleri ile, meslektaşların birbirine uygulaması olası tacizlerin ötesinde, dışarıdan gelen bu tür saldırgan tutumlara karşı meslektaşların birbirini savunması bir etik ilke olarak eklenmiştir.

Bu kategorileri İslam erdem etiği açısından incelediğimizde, iş birliği halinde danışanların menfaati için çaba gösterme prensibi, sonuç erdemleri olan *duyarlılık* ve *cömertlik/yardımseverlik* erdemlerini, istişare prensibi temel erdemlerden *bilgelik/hikmet* erdemini, farklılıklara saygı ilkesi ise süreç erdemlerinden *saygı* erdemini göstermektedir.

5.7.2. Anlaşmazlık Durumlarına İlişkin Prensipler

Etik ilkeler, hangi davranış ve durumların etik dışı kabul edilebileceği konusunda manevi danışmanlara, danışanlara ve karar mekanizmalarına bir netlik sunar. Bu ilkeler çerçevesinde değerlendirildiğinde etik dışı davranışta bulunduğu tespit edilen manevi danışmanla ilgili prensipler bu kısımda ele alınmaktadır. İlk etapta, meslektaşının etik dışı davranışta bulunduğunu düşünen manevi danışmanın izlemesi gereken yol ve benimseyeceği tutuma ilişkin şu prensipler belirlenmiştir;

İçtenlikle diyalog kurma; Manevi danışmanın, etik dışı davranışta bulunduğunu düşündüğü meslektaşını rapor etmeden önce birebir içtenlikle konuşarak çözüme yoluna gitmesi gerekir.

Fırsatçılıktan uzak durma; Manevi danışman, meslektaşıyla ilgili bir anlaşmazlığı kendisi için fırsata dönüştürüp kullanmamalıdır.

Danışanın korunması; Manevi danışmanın meslektaşıyla yaşadığı bir soruna danışanları dahil etmemesi gerekir.

Rapor etmede ilke; Etik dışı davranışta bulunduğu şahit olunan meslektaşın yazılı olarak bildirilmesi gerekmektedir. Bu ilkede, kulaktan dolma, şahitsiz ve sözlü şikayetlerin Kur'an hükümleri gereğince dikkate alınmayacağı vurgulanmaktadır.

Şeffaflık ve iş birliği; Manevi danışmanların kendilerine yönelik herhangi

⁷³ ISNA, "The Muslim Chaplain Code Of Ethics".

bir şikâyet durumunda bağlı oldukları kuruma hemen bildirimde bulunması, kendisinin ya da meslektaşının etik ihlalini zamanında rapor etmesi ve inceleme sürecinde iş birliği içinde olması gerekir.

Bu kategorileri İslam erdem etiği açısından incelediğimizde, içtenlikle diyalog kurma, süreç erdemlerinden *samimiyet* erdemiyle, fırsatçılıktan uzak durma, temel erdemlerden *doğruluk/adalet* erdemiyle, danışanın korunması, sonuç erdemlerinden *duyarlılık* erdemiyle, raporda ilkeli davranmak, şeffaflık ve iş birliği yapmak, süreç erdemlerinden *güven* ve temele erdemlerden *doğruluk/adalet* erdemleriyle ilişkili bulunmuştur.

5.7.3. Şikâyetlerin İşlenmesine İlişkin Prensipler

AMC etik kodunda etik ihlallerde disiplin süreci ve karar aşaması detaylı biçimde açıklanmıştır. Bu konudaki etik kodda özellikle dikkat çeken, bir etik ihlali konu edinen şikâyetin yazılı olarak verilmesinden sonra, atanan araştırma kurulu tarafından deliller, şahitler ve ilgili kanıt niteliğindeki belgelerin titizlikle incelenmesi sürecinin gelmesi, etik ihlalin gerçekleştiği tespit edilirse değerlendirmenin şu sorularla yapılmasıdır:

İhlal, kasıtlı bir eylem mi (yanlış olduğu bilerek yapılan), ihmal mi, yoksa bilgisizlik mi?

İhlal nispeten küçük mü, yoksa ciddi mi?

İhlalle ilgili kişi, soruşturmada iş birliği yapmış mıdır?

Kişinin daha önce ihlalleri veya uygun olmayan davranışları var mıdır?

Kişi tekrar ihlalde bulunmaya meyilli mi?

Kişi ihlalini kabul etmiş ve sorumluluk üstlenmiş midir?

Kişinin davranışları nedeniyle meydana gelen zarar veya zarar miktarı ne kadar olmuştur veya olabilir?74

Bunlara ek olarak, ISNA etik kodunda, araştırma süreci içinde kurumun ya da şikâyete konu olan çalışanın halka açık biçimde eleştirilmesi yasaklanmıştır. Bu süreç, araştırmacıların sunduğu sonuçların yönetim kurulu tarafından değerlendirilmesiyle ve uygun cezanın belirlenmesi ile son bulmaktadır. Etik kodda etik ihlal durumunda işleyecek sürecin şeffaflıkla ve net detaylarla açıklanmış olması İslam erdem etiği açısından değerlendirildiğinde, temel erdemlerden *doğruluk/adalet* erdeminin kodun temelini oluşturduğuna dair bir kanıt olarak değerlendirilebilir.

5.8. Manevi Danışmanın Toplumla İlişkilerine Dair Sorumlulukları

Hazırlanan etik standartların bir amacının da halkın manevi danışmanlık ve rehberlik mesleğine olan güvenini artırma olduğunun altını çizilmektedir. Bu nedenle, manevi danışmanların danışanları, öğrencileri ve meslektaşları ile olan ilişkileri belirli ilkelere bağlandığı gibi, daha geniş topluluklarla ve toplumla olan ilişkilerinde de bazı standartlara uyması beklenmektedir.

74 AMC, "AMC Pledge & Code of Conduct".

Saygı; Manevi danışmanın kendi inanç grubuna olduğu gibi diğer inanç gruplarının değerlerine ve geleneklerine de saygı göstermesi gerekmektedir.

İş birliği; Manevi danışman, gerektiğinde diğer inançlardan manevi liderlerle iş birliği yapabilmelidir.

Ortak değerleri paylaşmak; Manevi danışman, farklı inanç ya da gelenekten gelen insanların bulunduğu gruplara hitap ederken ayrışma noktaları yerine ortak değerleri vurgulamalıdır.

Mesleki kimliği taşımak; Manevi danışmanın toplumda mesleğinin değerlerine uygun bir duruş sergilemesi gerekir.

Toplumu doğru bilgilendirmek; Manevi danışmanın mesleğine ilişkin eğitim, yetenek ve deneyim gibi konularda doğru bilgi vermesi, kendisi hakkında ve diğer çalışanlar, süpervizörler ya da öğrenciler hakkında da yanlıtıcı bilgi vermesi gerekir.

Bu kategorileri İslam erdem etiği açısından incelediğimizde, süreç erdemlerinden *saygı* erdeminin öne çıktığı görülmüştür. Bunun yanı sıra, bu ilkeler, süreç erdemlerinden *samimiyet* ve temel erdemlerden *doğruluk/adalet* erdemleriyle ilişkili bulunmuştur.

5.9. Manevi Danışmanın Araştırmalardaki Sorumlulukları

MEC etik kodunda, manevi danışmanların bilimsel araştırma yapma/araştırmaya katılma/araştırmayı sunma etkinliklerine ilişkin etik ilkeler de yer almaktadır. Bilindiği gibi bilimsel araştırmaların belirli etik ilkeleri vardır. APA'ya göre beş genel etik ilke, *Yararlılık ve Zarar Vermemek, Sadakat ve Sorumluluk, Dürüstlük, Adalet, İnsan Haklarına ve Onuruna Saygı* olarak sıralanır. Araştırma etiğinin, araştırmaya katılanların zarar görmemesi, fayda ve zarar analizi yapılması, katılımcıların gizlilik ve güvenliğinin sağlanması, katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınması, katılımcının baskı ve yanılmaya maruz bırakılmaması, intihalden ve yanlıtıcı bilgilendirmeden kaçınılması, yetkinlik gibi pek çok alt başlığı vardır.⁷⁵ İncelenen MEC etik kodunda da bilimsel araştırmaya dair etik prensiplerin bu ilkeler doğrultusunda hazırlanmış olduğu görülmüştür:

Araştırma konularını kendi yetkinlikleri ile sınırlı tutmak

Araştırmanın araştırma sorusundan uygulamaya her aşamasında araştırma etiği prensiplerine uygun olmasına dikkat etmek

Bilgilendirilmiş onam, katılımcının doğru bilgilendirilmesi, risk ve faydalar, geri çekilme hakkı, katılımcı gizliliği gibi araştırma etiğinin prensiplerine özen göstermek

Katılımcının kültürel özelliklerine duyarlı olmak

Elde edilen veriyi yalnızca mesleki amaçla kullanmak

İntihalden kaçınmak, bulguları doğru raporlamak⁷⁶

⁷⁵ Paul Cozby - Scott Bates, *Methods in Behavioral Research* (McGraw-Hill Education, 2015), 47-67.

⁷⁶ MEC, "M.E.C. Code of Ethics".

MWO ve ISNA etik kodunda bu konuya ilişkin bir madde yer almamaktadır. AMC etik kodunda bu kategori ile ilgili vurgulanan husus, manevi danışmanın danışmanlık sürecinde danışandan elde ettiği bilgileri eğitim ya da yayın amacıyla kullanabileceği, ancak bunun danışanın kimliğini ve gizliliğini korumak şartıyla yapabileceğidir.

Manevi danışmanın araştırmalardaki sorumluluklarına ilişkin ilkeleri İslam erdem etiği açısından incelediğimizde, temel erdemlerden *doğruluk/adalet* erdeminin bu ilkelerin temelini oluşturduğunu görmek mümkündür.

Sonuç

Bu çalışmada, ABD’de uzun yıllardır Müslüman topluluklara sunulan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde benimsenen etik kodlar, erdem etiği bağlamında ele alınmış ve bu kodların mesleki uygulamaya yansıyan yönleri değerlendirilmiştir. Manevi danışmanlık ve rehberlik, bireyin duygu, düşünce ve inanç dünyasına doğrudan temas eden bir insanî ilişkiler alanıdır. Bu alanın ülkemizde de giderek yaygınlaşması, mesleğin etik temellerinin açık ve sağlam bir biçimde inşa edilmesini, hizmetin sınırlarının belirginleşmesini ve zarar vermeme/yarar sağlama ilkelerinin sürdürülebilirliğini gerekli kılmaktadır.

Etik kodlar, profesyonel davranış ilkelerini tanımlayan, danışmanlık mesleğinin hangi insani ve ahlaki zemin üzerine oturduğunu belirleyen kriterlerdir. Bu bağlamda, dört farklı Müslüman manevi danışmanlık ve rehberlik kuruluşunun etik kodları üzerinde yapılan bu inceleme, bu etik kodların İslam’ın klasik erdem öğretisiyle dikkate değer ölçüde örtüştüğünü göstermektedir. Yapılan incelemede, adalet, hikmet, ölçülülük gibi temel erdemlerin soyut kavramsal ilkeler kalmadığı, danışmanlık sürecini şekillendiren işlevsel ilkelere dönüştüğü görülmüştür.

Metinlerde etik kodların temelini ilişkin yapılan vurguda, özellikle *doğruluk/adalet*, *bilgelik/hikmet* ve *ölçülülük/iffet* erdemlerinin ve üst erdemlerden *duyarlılık/merhamet* ve *cömertlik/yardımsızlık* erdemlerinin etik kodların temelini oluşturduğu görülmektedir. Bu erdemlerin danışmanlık süreçlerinde idealize edilmiş kavramlar olarak kalmak yerine etik kodlarla iç içe geçmiş halde yer alması, mesleğin ahlaki boyutuna verilen önemin bir göstergesidir. Örneğin *doğruluk/adalet* erdemi, danışmanın kişisel yaşamından profesyonel duruşuna kadar her alanda içselleştirmiş olması gereken en temel erdem olarak yer almakta, danışmanın duygu, düşünce, davranış ve seçimlerinde sahip olması gereken dengeyi temsil etmektedir. *Bilgelik/hikmet* erdemi ise, danışmanın temel başvuru kaynaklarından başlayarak danışmanlık sürecine kadar her alanda ihtiyaç duyacağı bir temel erdem olarak öne çıkmaktadır. Danışmanlık sürecini bilginin yanı sıra sezgiye ve öngörüye dayalı bir bilgelikle yönetmesi, mesleki ilişkilerinde görüş alışverişine ve iş birliğine açık tutuma sahip olması ve sorunları içgörü ve empati ile yönetme becerisine yapılan vurgu, bu erdeme olan ihtiyacı göstermektedir. *Ölçülülük/iffet* erdemi ise, danışmanın dengeli yaşamı ve özdisiplininden, uzmanlığının sınırlarını bilmeye ve danışanla kurulan ilişkinin sınırlarını belirleyerek profesyonel mesafeyi korumaya kadar tüm süreçte önemli bir işlev görmektedir. Öne çıkan önemli bir diğer erdem, *duyarlılık/merhamet* sonuç erdemidir. Etik kodlara göre

bu erdem, danışmanın danışma sürecinde derin bir insanî anlayışla hareket etmesini sağlayan ahlaki bir tutum olarak tüm ahlaki duruşunu şekillendirmektedir. Ayrıca incelenen metinlerde etik ilkelerin durağan kurallar olarak kabul edilmediği, danışmanlar tarafından sürekli gözden geçirilen, yeniden anlamlandırılan ve gelişen yapılar olarak ele alındığı görülmüştür. Bu durum, manevi danışmanlığın değişen şartlara yeni çözümler üretebilir yapıda olmasının arzu edildiğine işaret etmektedir.

ABD'deki Müslüman manevi danışmanlık kuruluşlarının etik kodlarında evrensel nitelikteki erdemleri merkeze aldığı, ayrıca erdemlerin kurumsal yapıyla, hukuk sistemiyle ve kültürel değerlerle bütünleşmesine özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Türkiye'de geliştirilecek etik kodların, benzer biçimde adalet, bilgelik, ölçülülük, merhamet ve dürüstlük gibi evrensel erdemleri temel alması, ülkenin sosyo-kültürel dokusuna özgü bazı hassasiyetleri yansıtması da önemlidir. Özellikle manevi danışmanlıkta toplumsal temsil sorumluluğu, mahremiyete ilişkin kültürel duyarlılık ve danışmanlık etiğinde aileyi merkeze almak gibi yeni alt ilkelerin tartışılması önerilebilir. Ayrıca, Türkiye'de kamu kurumlarında ve dini yapılarda görev yapan manevi danışmanların statüsü, hizmet sınırları ve denetim mekanizmaları açısından etik çerçevenin açık biçimde tanımlanması, mesleğin kurumsal meşruiyetini güçlendirecektir. ABD örneklerinden elde edilen erdem temelli yaklaşım, Türkiye'deki manevi danışmanlık sisteminin kültürel değerlerle uyumlu ve uluslararası standartlara açık bir etik altyapı geliştirmesinde bir model olarak değerlendirilebilir.

Bu araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç, manevi danışmanlığın etik yaklaşımının temel felsefesine ilişkindir. Etik kodlarda manevi danışmanın kişisel yaşamına ve manevi beslenmesine özel bir önem verildiği, etik kodları benimseyen bir manevi danışmanın kurumsal sorumluluklarını yerine getiren bir uzman olmak kadar, günlük yaşamında da ahlaki bir duruş sergilemekle yükümlü olması gerektiği vurgulanmaktadır. Hatta incelenen etik kodlarda bu vurgu doğrudan "İslami yaşam tarzı" olarak sıklıkla geçmektedir. Bu yaklaşım danışmanın inançlarıyla uyumlu ve bunu tüm yaşamına yayılan biçimde temsil eden bir duruş sergilemesinin beklendiğini ve danışmanlığın erdemli yaşamla iç içe geçmiş bir mesleğe dönüşmesinin hedeflendiğini göstermektedir. Bu hedefin gerçekleşmesi, yine etik kodlarda belirtildiği gibi, danışmanların kendilerini sürekli gözlemleyen, geliştiren ve insanî değerler ekseninde hareket eden bireyler olmaları ile mümkündür. Erdem etiği perspektifiyle yapılan bu değerlendirmede, manevi danışmanlardan profesyonel rehberlik sağlayan uzmanlar olmanın yanı sıra danışmanlarına ahlaki ve manevi bir model olabilecek nitelikte kişiler olmalarının beklendiği anlaşılmıştır.

Tüm bunların ötesinde, bu çalışmada manevi danışmanlık hizmetlerinde benimsenen etik yaklaşımın modern psikolojik danışmanlık hizmetlerinin etik yaklaşımından bir miktar ayrıldığı da görülmüştür. Psikolojik danışmanlık etiği, modern bireyci yaklaşımlar doğrultusunda "değer tarafsızlığı" (value-neutrality) ilkesini benimsemektedir. Bu yaklaşım, danışmanın kişisel değerlerini sürece yansıtmadan, değer ve felsefi görüşlerinden arınmış bir konumda tarafsız bir gözlemci olarak durmasını öngörür. Modern psikoterapi etik çerçevesine göre, danışmanın

yalnızca tarafsız değil, değer açısından tamamen nötr bir birey gibi durması gerektiği benimsenir. Bu görüş, özellikle psikanaliz içerisinde ‘terapötik tarafsızlık’ (therapeutic neutrality) ilkesiyle net biçimde savunulur.⁷⁷ Psikoterapi tarihinde uzun süre egemen olan kuramsal yaklaşımlar, terapistin kişisel değer ve inançlarını danışanla olan ilişkisinden kesin biçimde ayrı tutması gerektiğini savunmuştur. Psikolojinin doğa bilimlerine benzer bir bilim olma çabası, beraberinde nesnellik, değerden arınmışlık ve tarafsızlık ideallerini getirmiştir. Freud’un terapisti “duygularını bir kenara bırakan cerrah” a ve “kendisine gösterilenden başka hiçbir şeyi yansıtmayan bir aynaya” benzetmesi, bu anlayışın psikanalitik ekoldeki temellerini ortaya koyar.⁷⁸ Davranışçılık ise bu tavrı daha da keskinleştirerek, terapötik yöntemlerin “etik açıdan nötr” olduğunu ileri sürmüş ve değerlerin sürecin dışında olduğunu savunmuştur.⁷⁹ Bu örnekler, özellikle 20. yüzyılın ortalarına kadar, psikolojik danışmanlıkta danışanın değerlerini korumaya yönelik bir nötrlük idealinin temel etik olarak benimsendiğini göstermektedir. Bu yaklaşımda bilimsel terapist ideali, değerden arınmış bir profesyonel figürdür ve danışma sürecinde değer aktarmak, etik dışı ve bilimsel tarafsızlığa aykırı bir müdahale olarak değerlendirmiştir. Ancak bu görüş, özellikle günümüzde eleştirilmekte ve değerlerin aslında tamamen göz ardı edilmesinin mümkün olmadığı ve uygun da olmayacağı savunulmaktadır. Örneğin Slife ve Williams⁸⁰ modern bilimlerin pozitivist yaklaşımını davranış bilimlerine uygulama çabasının ortaya çıkardığı sorunlara dikkat çekerek, psikoterapide ve davranış bilimlerinde nesnellik ve tarafsızlık ideallerine dayalı argümanların aslında gizli değer önyargılarını barındırdığını iddia eder ve psikoterapistlerin bu idealleri benimsemesinin, değerlerin göz ardı edildiği bir bilimsel illüzyon yaratabileceğini tartışır. Corey⁸¹ ise, danışmanlık sürecinde değerlerin rolünü ele aldığı çalışmasında, modern etik anlayışın öngördüğü mutlak tarafsızlık ilkesinin pratikte tam anlamıyla uygulanabilir olmadığını vurgular. Danışmanın kişisel değerlerinin, danışma sürecine farkında olmadan dahi etki edebileceğini belirten Corey, bu etkiyi tamamen ortadan kaldırmak yerine bunun farkında olmayı, ancak değerleri danışana dayatmaktan kaçınmayı etik bir sorumluluk olarak tanımlar. Ona göre, danışmanın temel görevi, danışanın kendi düşünce, duygu ve değerlerini keşfedebileceği güvenli bir ortam yaratmaktır. Bu süreçte danışan, kendi yaşam değerleriyle tutarlı kararlar almaya teşvik edilirken, danışmanın kişisel görüşleri rehberlik edici değil, destekleyici bir zeminde kalmalıdır. Corey’nin bu yaklaşımı, klasik psikolojik danışmanlıkta savunulan değer-nötrlüğü ilkesine eleş-

⁷⁷ Amy M Fisher-Smith, *From Value Neutrality to Value Inescapability: A Qualitative Inquiry into Values Management in Psychotherapy* (Brigham Young University, 1999), 2.

⁷⁸ James Strachey, “Recommendations to Physicians Practising Psycho-Analysis. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud Volume XII (1911-1913): The Case of Schreber”, *Papers on Technique and Other Works* (1964), 109-120.

⁷⁹ Burrhus Frederic Skinner, *Beyond Freedom and Dignity* (New York: Knopf/Random House, 1971), 150.

⁸⁰ Brent D. Slife – Richard N. Williams. *What’s Behind the Research? Discovering Hidden Assumptions in the Behavioral Sciences* (Sage, 1995), 180-200.

⁸¹ Gerald Corey, *Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy* (Brooks/Cole Cengage Learning, 2013), 42-43.

tirel bir gerçekçilik kazandırmaktadır. Corey, her ne kadar danışmanın değer aktarmasını etik dışı bulsa da, danışma sürecinin bir “hayat felsefesi” içerdiğini kabul ederek, danışmanın uyguladığı yöntemlerin ve ulaşmayı hedeflediği amaçların da değer içerdiğini ifade etmektedir.

Manevi danışmanlıkta benimsenen erdem etiği temelli yaklaşım ise, modern psikolojik danışmanlıkta öne çıkan değer-nötrlük anlayışından önemli ölçüde ayrılır. Elbette her iki yaklaşım da danışmanın kendi değerlerini danışana doğrudan empoze etmesini etik dışı kabul eder. Farklılık ise, danışmanın değerleriyle nasıl ilişki kurması gerektiği konusunda ortaya çıkar. Modern psikolojik danışmanlıkta, danışmanın kişisel değerlerini mümkün olduğunca danışma sürecinin dışında tutması beklenir. Ancak bu yaklaşım, danışanın açıkça manevi ihtiyaçları veya anlam arayışına dayalı ihtiyaçları söz konusu olduğunda sınırlı kalabilmektedir. Bu noktada, manevi danışmanlık farklı bir etik yönelimle öne çıkmaktadır. Analiz edilen metinlerde etik kodun temellerine ilişkin açıklamada her manevi danışmanın etik sisteminin temellerinin Kur’an ve Sünnet’e dayanmasının altının çizilmesi, bu yaklaşımın bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Yine İSNA etik kod metninin “Maneviyat, iyilik, merhamet ve adaleti teşvik etmek için Kur’an, Peygamber modeli, sahih hadisler ve köklü bilimsel görüşlere başvuracağım. İslami öğreti ve değerleri günlük olaylarla ilişkilendirmek için elimden gelenin en iyisini yapacağım.”⁸² yemin metni ile başlaması, manevi danışmanlık etik sisteminin değer tarafsız olmadığı net bir göstergesidir.

MacIntyre’in önerdiği erdem etiği çerçevesinde şekillenen manevi danışmanlıkta ise, danışmanın da bir değer taşıyıcısı olduğu kabul edilir. Bu yaklaşımda rehberlik, “iyi yaşam” hedefi doğrultusunda manevi bir eşlikçilik olarak konumlandırılır.⁸³ Manevi eşlikçilik, danışanın manevi yolculuğunda ona saygı ve özenle anlamlı bir rehberlik sunmayı amaçlayan, erdem temelli bir yaklaşımdır.⁸⁴ Danışanın içinde yetiştiği manevi gelenek, kültürel bağlam ve içselleştirdiği erdemler, danışman tarafından referans noktası olarak görülür ve gelişim alanı olarak ele alınır. Böylece manevi danışmanlık ve rehberlik, bir amaç olarak benimsediği, danışanın erdemlerini geliştirerek daha derinlikli ve bütüncül bir yaşam inşa etmesi hedefine katkı sağlama misyonuna yönelik çalışır. Yani manevi danışmanlıkta değerler, danışan tarafından kontrol altına alınması gereken subjektif inançlar değil, danışanın yaşamında anlam arayışına rehberlik edebilecek erdemli yaşama dair ortak insani ilkeler olarak ele alınır. Bu bağlamda manevi danışman, kendi değer sistemini gizlemek için özel bir çaba içine girmeden, danışanın kendi inanç ve değer dünyasıyla tutarlı bir biçimde, saygı ve özenle, sabır, merhamet, adalet, sadakat gibi erdemleri merkeze alarak anlamlı bir yön arayışında danışana eşlik eder. Bu yönüyle manevi danışmanlık ve rehberlik, değer tarafsızlığını önceleyen psikolojik

⁸² ISNA, “The Muslim Chaplain Code Of Ethics”.

⁸³ Stewart-Sicking, “Virtues, Values, And the Good Life: Alasdair Macintyre’s Virtue Ethics and its Implications for Counseling”, 156-171.

⁸⁴ Peter Madsen Gubi, *Spiritual Accompaniment and Counselling: Journeying with Psyche and Soul* (London: Jessica Kingsley, 2015), 17-22.

danışmanlıktan hem kuramsal hem de etik düzeyde önemli ölçüde farklılaşır. Bu durum, “manevi danışmanlık ve rehberliğin diğer psikolojik yardım mesleklerinden farkı nedir?” ve “halihazırda diğer danışmanlık müesseseleri varken manevi danışmanlık ve rehberliğe neden ihtiyaç vardır?” sorusuna felsefi temellerden verilebilecek bir yanıt olarak değerlendirilebilir.

Erdem etiğine yakın duruşuyla modern danışmanlık yaklaşımlarından bir miktar ayrı bir görünüm çizen ve belki de bu nedenle tam olarak zihinlerdeki şemalara uymayan manevi danışmanlık ve rehberlik mesleği için etik değerlerin uygulanması tutarlılık, bütünsellik ve istikrar açısından önemlidir. Sonuç olarak, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin etik temelleri ile erdem etiği arasında kurulan bu yakın ilişki, mesleğin doğru biçimde icra edilebilmesi için teknik bilgi ve becerilere olan ihtiyaç kadar, ahlaki duyarlılığa ve erdem temelli bir etik duruşa da ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bundan sonraki çalışmaların, bu etik ilkelerin uygulamada nasıl yaşandığını daha derinlemesine analiz etmesi, hem bireysel danışma süreçlerinin niteliği hem de mesleğin toplum içindeki konumu açısından daha kapsayıcı ve dönüştürücü bir anlayış geliştirmeye katkı sağlayacaktır.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The authors declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- AMC, The Association of Muslim Chaplains. "Mission and Vision". (Erişim 12 Temmuz 2025). <https://www.associationofmuslimchaplains.org/mission-vision>
- AMC, The Association of Muslim Chaplains. "AMC Pledge & Code of Conduct". (Erişim 12 Temmuz 2025). <https://www.associationofmuslimchaplains.org/code-of-conduct>
- Ananthram, Subramaniam – Chan, Christopher C. A. "Religiosity, Spirituality and Ethical Decision-Making: Perspectives from Executives in Indian Multinational Enterprises". *Asia Pacific Journal of Management*, 33/1, (2016), 843-880. <https://doi.org/10.1007/s10490-016-9460-5>
- APC, Association of Professional Chaplains. "Common Code of Ethics for Chaplains, Pastoral Counselors, Pastoral Educators and Students". Erişim 12 Temmuz 2025. www.professionalchaplains.org
- Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. çev. Saffet Babür. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2007.
- Arslan, Ahmet. *İlkçağ Felsefe Tarihi 2, Sofistlerden Platon'a*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Asgarov, Mammad. "Aristoteles'te Ahlaki Öznenin Kuruluşu". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, (2017), 349-368.
- Arslan, Rabiye. *Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Uzmanlarının Meslek Etiği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Audi, Robert. *The Cambridge Dictionary of Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2. Basım, 1999.
- Aydın, İnyet Pehlivan. *Yönetmel, Mesleki ve Örgütsel Etik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 5. Basım, 2012.
- Ayten, Ali. - Düzgüner, Sevede. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Bibus III, Anthony A. "Applying Approaches from Moral Philosophy, Especially Virtue Ethics, When Facing Ethical Dilemmas in Social Work". *Czech & Slovak Social Work / Sociální Práce / Sociálna Práca*, 13/5, (2013), 33-50.
- Brady, Veronica- Timmins, Frances - Caldeira, Sílvia - Naughton, Mary T. – McCarthy, Ann – Pesut, Barbara. "Supporting Diversity in Person-Centred Care: The Role of Healthcare Chaplains". *Nursing Ethics*, 28/1, (2021), 60-74. <https://doi.org/10.1177/0969733020981746>
- Canfer, Hilal – Özcan, Zeki. "Nikomakhos'a Etik Bağlamında Aristoteles'in Erdem Etiği". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29/1, (2020), 277-296.
- Carey, Lindsay B. - Hodgson, Timothy - Krikheli, Liana - Soh, Rachel Y. - Armour, Andrew-Ross - Singh, Tania – Impiombato, Christopher G. "Moral Injury, Spiritual Care and the Role of Chaplains: An Exploratory Scoping Review of Literature and Resources". *Journal of Religion and Health*, 55/4, (2016), 1218-1245. <https://doi.org/10.1007/s10943-016-0231-x>
- Cevizci, Ahmet. *Etiğe Giriş*. Paradigma Yay., 2002.
- Cevizci, Ahmet. *Etik/Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Corey, Gerald. *Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy*. Brooks/Cole Cengage Learning, 10. Basım, 2013.
- Cozby, Paul - Bates, Scott. *Methods in Behavioral Research*. McGraw-Hill Education, 12. Basım, 2015.
- Çabuk, Adem - İşgüden, Burcu. "Meslek Etiği ve Meslek Etiğinin Meslek Yaşamı Üzerindeki Etkileri". *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/16 (2006), 59-86.
- Doğan, Mebrure. "Hastane Örneği Üzerinden Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel bir Bakış". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21/2, (2017), 1267-1304.
- Dronkers, Paul – Wojtkowiak, Julia – Smid, Geert. "Why Chaplaincy at Asylum Centers is a Good Idea: A Care Ethics Perspective on Spiritual Care for Refugees". *Journal of Religion and Health*, 62, (2023), 1-17. <https://doi.org/10.1007/s10943-023-01889-2>
- Ekşi, Halil - Kaya, Çınar. *Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma*. İstanbul: Kaknüs

- Yayınları, 2016.
- Feldman, Fred. *Etik Nedir?* çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012.
- Fisher-Smith, Amy M. *From Value Neutrality to Value Inescapability: A Qualitative Inquiry into Values Management in Psychotherapy*. Brigham Young University, 1999.
- Gubi, Peter Madsen. *Spiritual Accompaniment and Counselling: Journeying with Psyche and Soul*. London: Jessica Kingsley, 2015.
- Gürsu, Orhan. *Manevi Danışmanlar için Kılavuz Danışma İlke Beceri ve Teknikleri*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2022.
- Herkner, Werner. *İletişim Araştırmalarında İçerik Çözümlemesi*. çev. Murat Sadullah Çebi. Ankara: Alternatif Yayınları, 2003.
- Hursthouse, Rosalind. "Normative Virtue Ethics". *How Should One Live? Essays on the Virtues*. Ed. Roger Crisp. 19-36. Oxford University Press, 2003.
- ISNA, Islamic Society of North America. "Mission and Vision". Erişim 12 Temmuz 2025. <https://hq.isna.net/mission-and-vision>
- ISNA, Islamic Society of North America. "The Muslim Chaplain Code Of Ethics". Erişim 12 Temmuz 2025. <https://hq.isna.net/chaplaincy-services>
- Kuçuradi, İoanna. "Felsefi Etik ve 'Meslek Etikleri'". *Etik ve Meslek Etikleri*. ed. Harun Tepe. 17-32. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2000.
- Karaaslan, Selda. "Manevi Bakım Hizmetlerinde Etik Kurallar ve Profesyonel Standartlar (ABD, Kanada ve İngiltere Örnekleri)". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. Ed. Ali Ayten vd. 281-302. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2018.
- Karlık, Zeynep - Kula, Naci. "Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Krize Müdahale Yaklaşımları". *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, 5, (2022), 99-128.
- Kart, Berfin. "Erdem Etiği Normatif midir?". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, (2006), 101-108.
- Kesgin, Ahmet. "Etik Üstüne". *Dini Araştırmalar*, 12/35, (2009), 143-160.
- Keskin, Duygu Anil. *Mesleki etik kavramlar, ilkeler ve vakalar*. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2. Basım, 2018.
- Kılavuz, Recai. *Kamu Yönetiminde Etik ve bir Sorun Alanı Olarak Yozlaşma*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2003.
- Kızılgeçit, Muhammed. *Din psikolojisinin 300'ü*. Ankara: Otto Yayınları, 2020.
- Koç, Mustafa. "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (2003-2024): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi". *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, 9, (2024), 165-262.
- Koç, Mustafa. *Manevi-(Psikolojik) Danışmanlık Müslüman- Türk Diasporası Örneği*. Bursa: Emin Yayınları, 2. Basım., 2016.
- Kur'an Yolu*. Erişim 13 Temmuz 2025. <https://kuran.diyanet.gov.tr>
- Kurtoğlu, Hilal. *Hastanelerde Yürütülen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Değerlendirilmesi (Marmara Bölgesi Örneği)*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Mabe, Alan R. - Rollin, Stephen A. "The Role of a Code of Ethical Standards in Counseling". *Journal of Counseling & Development* 64/5 (1986), 294-297.
- MacIntyre, Alasdair. *After Virtue: A Study in Moral Theory*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 2. Basım, 1984.
- MacIntyre, Alasdair. *Etik'in Kısa Tarihi*. çev. Hakkı Hünler - Solmaz Zeylüt Hünler. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001.
- Mansaray, Martha Fanta - Mani, Eric Komba Foyoh. "The Importance of Ethical Codes in the Guidance and Counseling Profession". *International Journal of Scientific Engineering and Science* 4/8 (2020), 14-18.
- Maximo, Sally I. "A Scoping Review of Ethical Considerations in Spiritual/Religious Counseling and Psychotherapy". *Journal of Pastoral Care & Counseling* 73/2 (2019), 124-133.
- MEC, The Muslim Endorsement Council. "About MEC". (Erişim 12 Temmuz 2025).

- <https://muslimendorsementcouncil.org/about-mec/#FormationofMEC>
 MEC, The Muslim Endorsement Council. "M.E.C. Code of Ethics". (Erişim 12 Temmuz 2025).
<https://muslimendorsementcouncil.org/endorsement/code-of-ethics/#codeofethics>
- Mcgrath, Pam. "Buddhist Spirituality—A Compassionate Perspective on Hospice Care". *Mortality*, 3/3, (1998), 265-279.
- Molacı, Melike. "Aristoteles' in Etik Görüşü". *Medeniyet ve Toplum Dergisi* 2/1 (2018), 37-57.
- Musa, Ahmad. "Spiritual Care Intervention and Spiritual Well-Being". *Journal of Holistic Nursing*, 35/1, (2017), 53-61. <https://doi.org/10.1177/0898010116644388>
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. nşr. M. Fuad Abdülbâki. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1998.
- MWO, Muslim Women's Organisation. "Mission, Vision and Our Core Values". (Erişim 12 Temmuz 2025). <https://www.mwo-orlando.org/about-us-1>
- MWO, Muslim Women's Organisation. "Chaplaincy Code of Ethics". (Erişim 12 Temmuz 2025). <https://www.mwo-orlando.org/chaplain-code-of-ethics>
- MYK, Mesleki Yeterlilik Kurumu. "30929 Sayılı Ulusal Meslek Standartlarına Dair Tebliğ", Erişim 12 Temmuz 2025. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191025M1-2.htm>
- Ng, Pui – Fung, Grace. "Spiritual and Cultural Influences on End-of-Life Care and Decision-Making in NICU". *Seminars in Fetal & Neonatal Medicine*, 28/2, (2023), 151-158.
- Odabaş, Uğur Köksal. "Eudaimonia'nın Sokratik Görünümü: Erdem Bilgidir ve Hiç Kimse Bilerek Kötülük Yapmaz". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23/1, (2019), 93-102.
- Olgun, Cem K. "Nitel Araştırmalarda İçerik Analizi Tekniği". *Sosyoloji Notları* (2008), 66-71.
- Polzer Casarez, Rebecca L. – Engebretson, Joan. "Ethical Issues of Incorporating Spiritual Care into Clinical Practice". *Journal of Clinical Nursing*, 21/15-16 (2012), 2099-2107. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2012.04168.x>
- Ross, David. *Aristoteles*. çev. Ahmet Arslan vd. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2002.
- Shea, Gordon. *Practical Ethics*. American Management Association, 1988.
- Skinner, Burrhus Frederic. *Beyond Freedom and Dignity*. New York: Knopf/Random House, 1971.
- Slife, Brent D. – Williams, Richard N. *What's Behind the Research? Discovering Hidden Assumptions in the Behavioral Sciences*. Sage, 1995.
- Stewart-Sicking, Joseph. "Virtues, Values, And the Good Life: Alasdair Macintyre's Virtue Ethics and its Implications for Counseling". *Counseling and Values* 52/2 (2008), 156-171.
- Strachey, James. "Recommendations to Physicians Practising Psycho-Analysis. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud Volume XII (1911-1913): The Case of Schreber". *Papers on Technique and Other Works*, (1964), 109-120.
- Sulmasy, Daniel P. "Ethical Principles for Spiritual Care." *Oxford Textbook of Spirituality In Healthcare*. ed. Mark Cobb vd. 465-472. Oxford University Press, 2012.
- Tok, Hülya Umut. *Aristoteles ve Thomas Aquinas'ta Erdemler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Turan, Ramazan. "İbn Miskeveyh'de Erdem Kavramı Ve Temel Erdemler". *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/2, (2015), 7-35.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Erişim 12 Temmuz 2025. <https://sozluk.gov.tr/>
- Usta, Zeynep. *Türkiye'de Hastanelerde Manevi Destek Hizmetleri (Manevi Destek Görevlileri Üzerinde Bir Araştırma)*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Uysal, Enver. "Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsanı Erdemler–İslâmî Erdemler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/1, (2003), 51-69.

Uğurlu, Havva Sinem. *Dinî Danışmanlık Eğitimi: Amerika Örneği ve Türkiye Gereksinim Çözümü Üzerine Nitel bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Yüce, Fatma. "Din-Ahlâk İlişkisi Bakımından İslâm Erdem Etiği Tasnif Denemesi". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 55, (2021), 251-275.